

Vergadering van Vrijdag 28 October 1904, 's avonds ten 7¹/₂ ure.

Voorzitter Kolonel W. C. NIEUWENHUYZEN.

De VOORZITTER, de vergadering openende, heet de aanwezigen welkom in deze eerste bijeenkomst van het ingetreden verenigingsjaar, waarna tot de werkzaamheden wordt overgegaan.

I. In de eerste plaats is aan de orde de ballotage van kandidaten.

De VOORZITTER verzoekt de Heeren W. VOSMAER en F. ARONSTEIN om met hem voor deze en voor de volgende verkiezing het bureau van stemopening te willen uitmaken.

De uitslag der stemming is, dat met algemeene stemmen tot leden worden aangenomen de Heeren :

J. C. d'Arnaud Gerkens, G. Bakker, J. G. van den Bossche, D. W. Buijs, allen 2e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger; J. H. Daams, 1e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger; F. L. H. Dessauvage, H. van Dorsser, beiden 2e Luitenant der Artillerie N.-I. Leger; A. H. T. van Es, H. Koot, G. P. de Neve, W. A. Penard, allen 2e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger; D. A. Stephan, 2e Luitenant der Artillerie N.-I. Leger, en J. A. Willems, gep. Kapitein der Infanterie N.-I. Leger, allen te 's-Gravenhage;

W. Storm van Leeuwen, 2e Luitenant der Cavalerie N.-I. Leger, en J. H. Wesseling, 2e Luitenant der Artillerie N.-I. Leger, beiden te Amersfoort;

W. Wessel, 2e Luitenant der Artillerie N.-I. Leger, en A. van Zuiden, 2e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger, beiden te Amsterdam;

A. Freudenberg, 2e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger, te Apeldoorn;

G. Bongers, 2e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger, te Arnhem;

Jhr. D. de Brauw, 2e Luitenant der Infanterie; L. J. Jochem en M. R. Loze, beiden 2e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger; J. F. den Ouden, 1e Luitenant der Infanterie aan de K. M. A., en A. A. Streiff, 2e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger, allen te Breda;

W. R. H. van Aalderen, 2e Luitenant der Genie N.-I. Leger, te Delft;

J. H. Döbken, 2e Luitenant der Artillerie N.-I. Leger; W. W. B. Droogleever, 2e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger; D. de Jongh en P. C. C. de Vos, beiden 2e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger, allen te Dordrecht;

A. H. de Noo, Reserve-2e Luitenant der Infanterie, te Eibergen;

V. Itzig Heine, 2e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger, te Ginneken;

G. A. W. Massink, 1e Luitenant-Adjutant der Infanterie, te Harderwijk;

S. van Exter, 2e Luitenant der Genie N.-I. Leger, te Hazerswoude (Z.-H.);

P. W. M. Weber, 2e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger, te Den Helder;

S. H. Smits, 2e Luitenant der Infanterie, te 's-Hertogenbosch;

R. M. van Mourik, 2e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger, te Hilversum;

R. P. R. van Riemsdijk, 2e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger en H. Spanjaardt Speckmann, Kapitein der Infanterie, beiden te Kampen;

W. N. A. van Es, 2e Luitenant der Genie N.-I. Leger, te Kiel-Windeweer (Groningen, gem. Hoogezand);

W. C. F. Meijer, 2e Luitenant der Artillerie N.-I. Leger, te Leeuwarden;

A. Dohna, 1e Luitenant-Adjutant der Infanterie; J. A. van Helsdingen, 2e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger; H. W. Hennis, 1e Luitenant der Infanterie en J. van der Scheer, Kapitein der Infanterie, allen te Leiden;

F. Kroon, 2e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger, te Meppel;

J. H. W. Bruins, 2e Luitenant der Infanterie; I. J. de Decker, 2e Luitenant der Artillerie; A. G. J. Hollweg en W. Montagne, beiden 2e Luitenant der Infanterie, en F. van Twisk, 2e Luitenant der Artillerie, allen te Naarden;

J. Dormaar en B. A. Drielsma, beiden 2e Luitenant der Artillerie N.-I. Leger, en J. F. I. Mollinger, 2e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger, allen te Nijmegen;

M. Boerstra, 2e Luitenant der Artillerie N.-I. Leger, te Osch (N.-B.);

A. J. W. Vorster, 2e Luitenant der Artillerie N.-I. Leger, te Rotterdam;

H. C. Creutz Lechleitner, 2e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger en W. J. Baron van Heeckeren van Molecaten, 2e Luitenant der Cavalerie N.-I. Leger, beiden te Scheveningen;

C. F. J. Pape en R. W. Roelants, beiden 2e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger, beiden te Teteringen (bij Breda);

A. M. W. van Renesse, 2e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger, te Utrecht;

B. Reijnvaan, 1e Luitenant der Infanterie, te Vlissingen;

J. J. de Vries, 2e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger, te Winschoten;

W. F. van Vliet, 2e Luitenant der Genie N.-I. Leger, te Zutphen;

P. C. Colthoff, 2e Luitenant der Cavalerie N.-I. Leger, en Mr. P. S. Gerlings, Commdt. v/h Zwolsch Vrijwilligerskorps, beiden te Zwolle.

Voorts in Nederlandsch-Indië:

Geneeskundige Dienst. — F. D. Otken, Officier van Gezondheid 2e klasse.

Infanterie. — G. A. T. Altmann, Kapitein, J. W. Berenschot, Kapitein, D. A. M. Q. Boeije, 2e Luitenant, G. W. Borgeusius, 2e Luitenant, L. Hansma, 1e Luitenant, A. de Joode, 2e Luitenant, P. van der Molen, Kapitein, C. Smith, Majoor, G. D. Spandaw, 2e Luitenant, F. Terstege, 2e Luite-

nant, A. Tetenburg, Kapitein, G. Teunissen, 1e Luitenant, L. Thomson, 2e Luitenant, R. Vogel, 1e Luitenant.

Cavalerie. — J. J. Boon, 1e Luitenant.

II. Aan de orde is verder de verkiezing van drie leden van het Bestuur, ingevolge artikel 16 van het reglement

De uitslag der stemming is, dat herkozen worden de Heeren W. COOL met 25 en W. C. NIEUWENHUYZEN en H. P. STAAL, ieder met 24 stemmen.

De Heeren A. W. K. TER BEEK en W. F. POP erlangen ieder 1 stem, zijnde er een blanco-biljet.

De herbenoemde heeren verklaren de benoeming aan te nemen.

De VOORZITTER dankt de leden van het stembureau voor de door hen volbrachte taak.

III. Vervolgens wordt uitgebracht het volgende verslag omtrent den toestand der Vereeniging :

a. LEDENTAL.

Op 1 October 1903 bedroeg :

het aantal gewone leden hier te lande	1307
» » » » in Ned.-Indië	698
	Totaal 2005
In den loop van 1903—1904 bijgekomen	90
	Te zamen 2095
» » » » 1903—1904 afgegaan	165
Zoodat het aantal leden op 1 Oct. 1904 bedraagt	1930
Waarvan hier te lande	1273
en in Ned.-Indië	657

b. GELDMIDDELEN.

Op 1 Oct. 1903 saldo in kas bij den Penningmeester f 2285.03

Voorts aanwezig :

6 Cert. $2\frac{1}{2}$ $\frac{0}{10}$ N. W. S.	à f 100.—
4 » $2\frac{1}{2}$ $\frac{0}{10}$ » » »	à » 1000.—

2 Oblig. 3 % ₀ N. W. S.	à f 1000.—
en te goed : saldo in kas b/d Hoofd-	
correspondent in N.-I.	» 151.47
zoomede nog te innen contributie van	
14 leden in Nederland en	
676 » » Ned.-Indië.	
Transportceeren.	f 2285.03
De ontvangsten in 1903—1904 bedroegen	» 8693.46
Totaal	f 10978.49
De uitgaven over het zelfde tijdvak hebben bedragen »	8839.23
Blijft in kas op 1 October 1904	f 2139.26

Bovendien aanwezig :

6 Cert. 2½ % ₀ N. W. S.	à f 100.—
4 » 2½ % ₀ » » »	à » 1000.—
2 Oblig. 3 % ₀ » » »	à » 1000.—
en te goed : saldo in kas b/d Hoofd-	
correspondent in N.-I.	» 128.26
zoomede nog te innen contributie van	
13 leden in Nederland en	
666 » » Ned.-Indië.	

Vergelijking tusschen de ontvangsten en uitgaven in de jaren 1902/1903 en 1903/1904.

	1902—1904	1903—1904
Ontvangsten	f 8892.68 ^a	f 8693.46
Uitgaven	» 7979.13	» 8839.23
Voordeelig Saldo	f 913.55 ^b	Nadeelig saldo f 145.77

De VOORZITTER : Uit het verslag zal den Heeren gebleken zijn, dat de toestand der geldmiddelen op dit oogenblik niet zoo gunstig is als die was in het vorige jaar. Wanneer men de ontvangsten en uitgaven in 1902—1903 vergelijkt met die in 1903—1904, dan ziet men, dat het voordeelig saldo van ruim

f 913 veranderd is in een nadeelig saldo van ongeveer f 145.

Ik hoop, dat het nu ingetreden vereenigingsjaar gunstiger moge zijn en wel door flinke toeneeming van het ledental.

In het vorige jaar hebben wij 40 leden in Indië verloren, wellicht gedeeltelijk toe te schrijven aan de oprichting aldaar van de INDISCHE KRIJGSKUNDIGE VEREENIGING, hetgeen voor ons een reden te meer moet wezen om voor Indië nog meer te doen dan tot dusverre het geval is geweest, ofschoon ook in Nederland ons ledental met 35 achteruitging, doch hier zijn ruim 600 leden meer dan daar.

IV. Daarna wordt uitgebracht de rekening en verantwoording van het Bestuur over zijn geldelijk beheer, ingevolge artikel 26 van het reglement.

De rekening en verantwoording is in handen gesteld van een commissie, bestaande uit de H. H. OOLGAARDT, M. D. A. FORBES WELS en I. H. ALBRECHT, die bij brief van 11 October 1904 aan het Bestuur hebben bericht, dat zij bedoelde stukken in orde hebben bevonden. Van deze gelegenheid maakt de VOORZITTER gebruik, de H. H. OOLGAARDT, FORBES WELS en ALBRECHT namens het Bestuur wel te bedanken voor hun zeer gewaardeerden arbeid.

Deze rekening wordt vervolgens *goedgekeurd* en de secretaris-penningmeester, onder dankbetuiging, gedechargeerd over het afgelopen vereenigingsjaar.

V. De VOORZITTER: Alvorens verder te gaan, rust op mij de drouwige plicht, U mededeeling te doen van het overlijden van twee leden onzer Vereeniging, op 10 Augustus en 18 October 1904 in Atjeh en Onderhoorigheden n.l. de 1e Luitenants der Infanterie C. C. H. SMIT en J. M. SCHEUER, beiden aldaar gesneuveld.

Ter blijvende herinnering aan deze wakkere mannen, die voor de handhaving van het Nederlandsch gezag in Indië hun leven lieten op het veld van eer, stel ik voor, hunne namen te plaatsen op de lijst der gesneuvelde officieren, leden dezer Vereeniging.

Hiertoe wordt besloten.

VI. De VOORZITTER daarna wederom het woord nemende, zegt:

Het zal U, Mijne Heeren, waarschijnlijk verwonderd hebben, mij dezen avond den presidialen hamer te zien hanteeren. Onze geachte onder-voorzitter is helaas door ziekte verhinderd hier te zijn, terwijl onze gewaardeerde voorzitter gedurende de laatste dagen verhuizende, d. w. z. bezig is zijne woonplaats weder naar den Haag over te brengen.

In het voorjaar namelijk heeft Generaal DE VLAMING zijn domicilie overgebracht naar Amersfoort en toen het Bestuur, onder dagteekening van 30 April, een brief gericht, waarin hij mededeelde, op grond van zijne verhuizing, bezwaar te hebben, langer het presidium op zich te nemen. Hij meende, dat hij, in Amersfoort wonende, niet langer Voorzitter onzer Vereeniging kon blijven.

Wij hebben daarop eene bestuursvergadering gehouden en het resultaat daarvan was, dat wij ons geenszins konden vereenigen met de opvatting van den Voorzitter, die, wanneer het noodig was, voor de bespreking van aangelegenheden, het Bestuur betreffende, zoo zij, bij uitzondering, eene enkele maal des zomers mocht plaats hebben, daarvoor zonder eenig bezwaar uit Amersfoort herwaarts kon komen; terwijl hij, wanneer onze algemeene vergaderingen werden gehouden, die alleen gedurende de wintermaanden plaats hebben, weder zijn domicilium in 's-Gravenhage zou hebben gevestigd. Er kan dus geen redelijk bezwaar bestaan tegen zijne afwezigheid in den zomer, mits hij slechts in den winter hier zij. Afscheiden nog van de moeilijkheid op dit oogenblik der vervanging van onzen Voorzitter, werd besloten Generaal DE VLAMING mede te deelen, dat het Bestuur hem, in antwoord op zijn brief van 30 April, te kennen gaf, dat het geene termen had gevonden, over te gaan tot het doen van een voorstel betreffende de keuze voor een nieuwen President.

Generaal DE VLAMING heeft zich aan deze beslissing onderworpen en op grond daarvan durf ik de hoop uitspreken, dat hij in de volgende vergadering hier zal zijn om dan weder de leiding der bijeenkomst op zich te nemen.

(De vergadering geeft door handgeklap bewijs van in-

stemming met deze oplossing der besproken aangelegenheid).

VII. Aan de orde is vervolgens de discussie over het door den 1en Luitenant der Infanterie J. J. C. VAN DIJK in de eerste aflevering van het Orgaan behandelde onderwerp: »*De ontworpen wijzigingen van de Rechtspleging bij de Landmacht.*»

De VOORZITTER geeft het woord aan den Heer P. P. C. COLLETTE tot inleiding van het debat.

De Heer P. P. C. COLLETTE: Mijne Heeren! In het voorjaar noodigde de Voorzitter onzer Vereeniging mij uit, eene voordracht te houden betreffende het bij Koninklijke Boodschap van 8 Maart j.l. ingediende *Ontwerp van Wet tot wijziging van de Rechtspleging bij de Landmacht* (en van die bij de Zeemacht) alsmede van de Provisioneele Instructie voor het Hoog Militair Gerechtshof.

Tot mijn leedwezen kon ik aan die door mij zeer gewaardeerde uitnoodiging geen gevolg geven.

Toen mij echter gepasseerden Zaterdag namens het Bestuur het verzoek bereikte, heden avond de discussie naar aanleiding van de verhandeling van den 1en Luitenant der Infanterie J. J. C. VAN DIJK — tot opschrift dragende: »*De ontworpen wijzigingen van de Rechtspleging bij de Landmacht.*» — in te leiden, meende ik mij aan die taak niet te mogen onttrekken.

Ik ben overtuigd, Mijnheer de Voorzitter, de tolk te zijn van de leden onzer Vereeniging, wanneer ik het eene hoogst gelukkige gedachte van het Bestuur noem, onze boekenkast te willen verrijken met eene studie nopens vorenvermeld *Ontwerp van Wet*.

Niet minder gelukkig is het Bestuur geweest, waar het den 1en Luitenant VAN DIJK, leeraar in het Militair Strafrecht aan de Koninklijke Militaire Academie, bereid vond, beteekenis en strekking der voorgestelde wijzigingen uiteen te zetten. De Heer VAN DIJK beheerscht het onderwerp volkomen; zijne zaakrijke beschouwingen laten aan helderheid niets te wenschen over.

Het lijdt mijns inziens dan ook geen twijfel, of de 1e aflevering (1904) van het *Orgaan* zal velen er toe brengen, de studie van het Militair Strafrecht weer ter hand te nemen, en de ontwikkeling van het *Ontwerp* tot *Wet* met groote belangstelling te volgen.

Mijne Heeren! Overwegende wat ik als inleidend woord zou zeggen, kwam ik tot het besluit, dat ik de keuze had tusschen drie wegen :

1°. *Enkele* onderwerpen, als bijv. openbaarheid en verdediging, *uitvoerig* te bespreken ;

2°. *al* de artikelen van het Ontwerp van Wet — naarmate van hun inhoud groepsgewijze samengevoegd — *in het kort* toe te lichten ;

3°. *in het breede* te schetsen den loop van het tegenwoordige militaire strafproces, en daarbij dan ter juister plaatse de ontworpen wijzigingen — *ondergeschikte punten buiten beschouwing latende* — in te lasseten en te verklaren.

Lettende op de omstandigheid dat velen, hier in garnizoen, uit hoofde van hun specialen werkkring weinig of niet in aanraking komen met den »troep,” en dus ook niet met het militair strafrecht, vermeende ik wél te doen met den weg te volgen, hiervoren onder 3°. getraceerd.

Ik vlei mij, dat zoo doende straks de gedachtenwisseling door een ieder goed gevolgd zal kunnen worden en voor allen vrucht-dragend zal wezen.

Tot mijn leedwezen, Mijnheer de Voorzitter, ben ik niet in de gelegenheid geweest mijne inleiding op papier te stellen.

Het komt mij nu evenwel voor, dat het althans niet noodzakelijk is haar *in extenso* in het *Verslag* op te nemen ; mitsdien wil ik mij veroorloven hetgeen ik dezen avond te berde zal brengen, later in *beknopte vorm* neer te schrijven en wijders persklaar te maken.

Ik voeg hier nog aan toe, dat ik bij de bestudeering van het Ontwerp van Wet, zooals trouwens voor de hand

ligt, in de allereerste plaats gebruik maakte van de officieele bescheiden, welke het vergezelden; voorts raadpleegde ik naast de verhandeling van den Heer VAN DIJK, het belangrijke opstel van den Luitenant-adjutant Mr. VAN ENGEN (*Tijdschrift voor Strafrecht* 1904).

De critische beschouwingen en van den Heer VAN DIJK en van den Heer VAN ENGEN verdienen alleszins gezette overweging en zullen gewis in ruimen kring de aandacht trekken.

(Het cursief gedrukte heeft betrekking op belangrijke bepalingen van het Ontwerp).

Wanneer een militair onder verdenking staat een strafbaar feit te hebben gepleegd, wordt door dengenen die hem het arrest aangezegd heeft, de zgn. klacht opgemaakt. 1) De klacht moet behelzen de reden of redenen waarom het arrest geschied is, met de bijvoeging der bewijzen of aanwijzing der getuigen, daartoe betrekkelijk (art. 7 R. L.). 2)

Volgens sommige schrijvers, zie o. a. bij BARRE, zou zij te vergelijken zijn met de dagvaarding van het burgerlijk proces. Deze opvatting nu is ten eenenmale onjuist.

De dagvaarding — Spr. vermeent, dat het zijn nut kan hebben in deze vergadering met een enkel woord hare betekenis niteen te zetten — maakt de zaak aanhangig, vormt den grondslag van het onderzoek ter terechtzitting, en bij de beraadslaging en de uitspraak is de rechter aan hare feitelijke grenzen gebonden. Zij beheerscht de behandeling eener strafzaak.

Het opmaken van de dagvaarding eischt van den samensteller deugdelyke rechtskennis; het is eene zaak van nauwgezetheid en van practijk. Gebrek in den vorm kan leiden tot nietigheidsverklaring of vrijspraak, dan wel tot ontslag van rechtsvervolging.

---

1) In de practijk veelal door den compagniescommandant.

2) R. L. Wet op de Rechtspleging bij de Landmacht.

En de klacht van art. 7 R. L.? Een processuel stuk van beteekenis is zij niet en het H. M. G. heeft dan ook beslist, dat eene zaak bij den militairen rechter aanhangig gemaakt kan worden en het proces zijn gewoon verloop kan hebben, ook al ontbreekt eene klacht.

De R. L. kent geen processtuk, dat op ééne lijn te stellen is met de dagvaarding van het Wetboek van Strafvordering.

De klacht wordt den korpscommandant toegezonden; deze benoemt, ingevolge art. 8 R. L., eene commissie tot het houden eener informatie (huishoudelijke korpsinformatie; de getuigen worden niet onder eed gehoord). 1)

Op grond van den inhoud van de processen-verbaal der gehouden informatiën zal de korpscommandant:

1°. den verdachte uit het arrest ontslaan, indien zijne onschuld gebleken is;

2°. den verdachte krijgstuchtelijk straffen, indien het begane feit den dienst van het korps betreft, doch niet van dien aard is, dat daarin door den militairen rechter moet worden recht gedaan;

3°. al de stukken betreffende de aanhangige zaak naar den garnizoenscommandant opzenden, indien het begane feit den garnizoensdienst betreft, dan wel gebleken is dat de verdachte voor den militairen rechter moet terecht staan.

Volgens de R. L. moet de korpscommandant ook van het ontslaan uit het arrest en van het krijgstuchtelijk afdoen (1°. en 2°.) melding maken aan den garnizoenscommandant; in de practijk evenwel geschiedt zulks veelal niet.

Stel dat aanwezig is het geval, bedoeld onder 3°. (laatste zinsnede).

De garnizoenscommandant kan dan desgewenscht nadere informatiën doen houden (huishoudelijke garnizoensinformatie; de getuigen worden niet onder eed gehoord) 1), terwijl hij wijders verplicht is, alvorens eene strafvervolgung te doen instellen,

---

1) De wet spreekt niet van de huishoudelijke informatiën. Deze aan gelegenheid is bij administratieven maatregel geregeld.

ter zake het advies van den auditeur in te winnen (Kon. Besl. 16 Nov. 1818). Na ontvangst van dat advies beslist hij geheel zelfstandig omtrent de al of niet verwijzing van den verdachte naar den krijgsraad.

De gewichtige bevoegdheid te beslissen over de vraag of eene zaak krijgstuuchtelijk zal worden behandeld, dan wel strafrechtelijk zal worden vervolgd, is indertijd door den Hoogleeraar VAN DER HOEVEN bestempeld met: exorbitante macht.

Het is Spr.'s hartgrondige wensch, dat den garnizoenscommandant, in het algemeen »de militaire autoriteit», die exorbitante macht nimmer zal worden ontnomen.

Stel de garnizoenscommandant verwijst den verdachte naar den militairen rechter.

Eene formeele verwijzing kent de R. L. niet; in de practijk wordt gewoonlijk bij garnizoensorder bekend gemaakt: welke officieren in de gerechtelijke informatie (Tweede Titel. Eerste Hoofdstuk: Informatiën voor Officieren-Commissarissen, in de plaatsen buiten de Residentie van den Krijgsraad. Tweede Hoofdstuk: Informatiën voor Officieren-Commissarissen, in de Residentie van den Krijgsraad.) zullen zitting nemen; op welken datum, op welk uur en op welke plaats de informatie gehouden zal worden; naam en korps van den verdachte, onder toevoeging: »beschuldigd van . . . . .»; de namen en verdere rensenimenten betreffende militaire getuigen.

De eigenlijke beslissing, krachtens welke eene zaak naar een krijgsraad wordt verwezen, wordt thans nimmer ter kennis van den belanghebbende gebracht.

Art. 14a 1), eene belangrijke leemte aanvullende, bepaalt: *dat de verwijzing naar den militairen rechter op straffe van nietigheid bij schriftelijke beschikking geschiedt.* De beschikking vermeldt behalve den naam en de voornamen van den beklagde, het korps of onderdeel daarvan, waartoe hij behoort, en den rang of stand, in welchen hij daarbij dient, en behelst eene

---

1) Cursief gedrukte artikelen zijn artikelen van het ontwerp.

omschrijving van het feit, hetwelk hem ten laste wordt gelegd. Een afschrift wordt aan den beklagde ter hand gesteld.

Spr. vermeent — zie daarentegen V.V. 1) — dat een dergelijk stuk door iederen garnizoenscommandant opgemaakt kan worden; in de practijk kan z. i. de toepassing van *art. 14a* geen bezwaar ontmoeten. Ten einde misverstand te voorkomen, stelt Spr. in het licht, dat de beschikking tot verwijzing, evenmin als de hiervoor genoemde klacht, de juridische beteekenis van eene dagvaarding heeft.

Zij vormt den grondslag voor de gerechtelijke informatiën, evenals de klacht voor de huishoudelijke informatiën. Voor den beklagde is zij de officieele kennisgeving, dat hij voor den militairen rechter moet terecht staan en waarvan hij verdacht wordt. De M. v. T. 2) zegt: »De beklagde kan dan nagaan, wat reeds tijdens de informatiën in zijn belang moet worden gedaan.»

Spr. is het geheel eens met den Heer VAN ENGEN, waar deze de beschikking van *art. 14a* vergelijkt met de beschikking van rechtsingang met last tot instructie van het burgerlijk strafproces.

De 2e alinea van *art. 14a* houdt in: *Bij deze beschikking tot verwijzing wordt tevens bepaald of de beklagde al dan niet in arrest zal blijven.*

Spr. brengt in herinnering, dat volgens eene vrij algemeen gehuldigde uitlegging van de R. L. de mindere militair, bij den aanvang van het proces in voorloopige hechtenis zijnde, bijna altijd en gedurende nagenoeg het geheele proces in voorloopige hechtenis moet blijven. Het ontwerp doet *het onderscheid tusschen officieren en militairen beneden den officiersrang vervallen; ook de laatsten zullen gedurende den loop der informatiën en gedurende het onderzoek voor den krijgsraad uit het arrest kunnen worden ontslagen.*

---

1) Voorloopig Verslag.

2) Memorie van Toelichting.

De benoeming van officieren-commissarissen (Tweede Titel. Eerste en Tweede Hoofdstuk) geschiedt bij *afzonderlijke beschikking*, gelijktijdig met de beschikking tot verwijzing genomen.

Na de benoeming van de officieren-commissarissen vangt het eigenlijke strafproces aan.

Spr. wijst er met nadruk op, dat ook volgens het Ontwerp het zwaartepunt van het geheele proces gelegen is in de informatiën voor officieren-commissarissen. Het proces behoudt mitsdien zijn schriftelijk inquisitoriaal karakter; de krijgsraad zal in hoofdzaak recht doen op schriftelijke bescheiden, opge maakt door den secretaris van den raad van informatie.

De niet-invoering van de mondelinge behandeling — het contradictoir debat — ter terechtzitting, van het rechtstreeksch onderzoek vóór den beslissenden rechter, mogen wij betreuren, erkend moet worden, dat de Regeering de herziening zoo ver niet kan uitstrekken.

Spr. zal niet lang stil staan bij het onderzoek voor officieren-commissarissen; het ontwerp toch brengt in den gang van zaken, zooals die thans is, geene wijziging. Hij wil er alleen de aandacht op vestigen dat, zooals bekend, de commissarissen buiten de residentie van den krijgsraad, volgens de Wet, geadsisteerd moeten worden door den plaats-majoor van het garnizoen, den adjudant of vander daartoe geschikte officier" (art. 20 R. L.). In de practijk wordt daarentegen de functie van secretaris in den regel waargenomen door den jongste der voor de informatie aangewezen officieren. Onze vergrijsde R. L. is ten deze alzoo beter dan de practijk.

Zijn de informatiën in of buiten de residentie afgeloopen, dan roept de garnizoenscommandant *in de residentie bij schriftelijk bevel* den krijgsraad bijeen. *In dat bevel zal op straffe van nietigheid worden vermeld het feit dat ten laste wordt gelegd, met vermelding omstreeks welken tijd, waar ter plaatse en onder welke omstandigheden het begaan zou zijn, doch zonder*

vermelding van eenige strafrechtelijke qualificatie daarvan. 1)

Dit bevel wordt zoo spoedig doenlijk aan den beklaagden onder opgave van een afschrift door den Provoost-gevelidige beteekend. (art. 129).

Art. 203 houdt o. m. in, dat de beraadslagingen in raadkamer mede geschieden naar aanleiding van den inhoud van het bevel tot bijeenroeping van den krijgsraad.

Ziedaar de dagvaarding, die hare intrede doet in het militair strafproces! Zij is onmisbaar geworden, waar het Ontwerp bepaalt, dat de beklaagde tijdens de behandeling zijner zaak voor den krijgsraad door een verdediger terzijde gestaan kan worden.

Zullen de garnizoenscommandanten, ter standplaats van den krijgsraad, de geschiktheid bezitten het *bevel*, dat de essentiele vereischten eener dagvaarding moet bevatten, te stellen?

Spr. vermeent die vraag ontkennend te moeten beantwoorden.

Er is meer.

Het *bevel* moet binnen 24 uur na ontvangst der stukken uitgevaardigd worden!

De commandant van het 8e Regiment Infanterie, garnizoenscommandant te Arnhem, zou alzoo $\pm$ 170 maal per jaar binnen de 24 uur eene dagvaarding moeten stellen!

Spr. verklaart onomwonden, dat die arbeid in ieder geval absoluut onvereinigbaar is met den omvangrijken en gewichtigen werkkring van regimentscommandant. Spr. beroept zich daarbij op zijne ervaring als regimentsadjutant verkregen.

Vele leden, aldus V. V., vreesden dat, wordt het *bevel* opgemaakt op de voorgestelde wijze, zulks ten gevolge zal hebben, dat vele schuldigen wegens gebreken in den vorm vrijgesproken moeten worden.

Het vorenstaande, in onderling verband beschouwd en samengevat, brengt Spr. tot de conclusie, dat het stellen van het

---

1) Er staat aangegeven wat het *bevel* op straffe van nietigheid moet inhouden; ten aanzien van de *verwijzing* naar den krijgsraad, zie hiervoor, staat alleen voorgeschreven, dat zij op straffe van nietigheid bij *schriftelijke* beschikking geschieden moet.

bevel niet aan den garnizoenscommandant, maar aan den auditeur moet worden opgedragen. Dien ambtenaar ware een beëdigd klerk toe te voegen, terwijl zijne taak als secretaris door een griffier zou moeten worden waargenomen. *Art. 129* is z. i. ongewijzigd niet te handhaven. 1)

Volgens de R. L. zou voor elke zaak een krijgsraad benoemd moeten worden, terwijl bij administratieven maatregel vastgesteld is, dat de leden voor een maand zitting nemen. Eene belangrijke verbetering bevat *art. 132*.

De krijgsraad, samengesteld uit vijf leden 2), zal meer permanent worden; de leden zullen in den regel hunne functie gedurende één jaar blijven vervullen.

Tot leden zullen niet worden benoemd officieren, die den rang van tweede-luitenant bekleeden, reserve- en landweeer-officieren, die niet als officier in het leger hebben gediend, en militie-officieren.

Spr. is van oordeel, dat de leden van den Krijgsraad gedurende het zittingsjaar van alle diensten vrijgesteld moeten worden; zij moeten zich geheel en al aan hunne gewichtige en moeilijke taak kunnen wijden. Twee heeren dienen gaat niet.

Den rang van eerste-luitenant bekleeden, is echter niet voldoende; z. i. zou het krijgsraadslid daarenboven den leeftijd van 25 jaar bereikt moeten hebben.

»*Die niet als officier in het leger hebben gediend*»; daarvoor ware te lezen: »die niet als eerste-luitenant in het leger hebben gediend en den leeftijd van 25 jaar nog niet bereikt hebben.»

De vraag rijst of de officieren van gezondheid, de paardenartsen en de apothekers ook niet uitgesloten behooren te wor-

1) Hoe zal gehandeld moeten worden, indien de auditeur, hetgeen evenwel uitzondering moet blijven, rauwelijks dagvaardt?

Indien gebleken is, dat het feit niet of niet door den beklagde is gepleegd, zal deze dan niet onmiddellijk buiten vervolging gesteld moeten kunnen worden?

2) Thans zeven; vermindering van het aantal is om verschillende redenen zeer gewenscht.

den, aangezien ook zij geen onderwijs in het militair strafrecht genoten hebben en zij reeds dadelijk bij hunne benoeming tot officier den rang van 1^{en} luitenant verkrijgen. Het bezit van dien rang geeft voor hen mitsdien geen waarborg, dat zij voldoende bekend zijn met de eischen der discipline en met de eigenaardigheden der militaire samenleving.

Volgens de R. L. moeten de beide officieren-commissarissen, die in de residentie eene zaak onderzochten, steeds zitting hebben in den krijgsraad, welke over die zaak te oordeelen zal hebben.

Het ontwerp bepaalt nu, dat *onverschillig of de informatie in dan wel buiten de residentie van den krijgsraad gehouden is, één der beide commissarissen tot lid van den krijgsraad benoemd moet worden, indien voor het rechtscollege eene strafzaak wordt gebracht, over welker informatiën geen der leden heeft gezeten, (art. 136). 1)*

Zoolang het proces het schriftelijk karakter behoudt, is het inderdaad van veel belang, dat bij alle zaken althans een der officieren-commissarissen in den krijgsraad tegenwoordig is.

In het V. V. wordt de aandacht gevestigd, en zeer terecht, op bezwaren van practischen aard, welke aan het voorschrift van *art. 136* kleven. 2)

De Heer VAN DIJK heeft „om de gedachten te bepalen”, ten aanzien van dit punt eene nieuwe regeling ontworpen; wellicht bestaat er voor hem aanleiding, de strekking daarvan straks mondeling uiteen te zetten. Het betreft hier eene zaak van practijk, die in deze vergadering geheel t’huis

---

1) Zou aan de betrekking van officier-commissaris ook niet een meer permanent karakter gegeven moeten worden?

Vergelijk wijders de bepaling betreffende benoembaarheid tot lid van den krijgsraad.

2) Is genoeg gedacht aan het geval, dat alléén informatiën hebben plaats gehad buiten de residentie van den krijgsraad?

Hoe zal gehandeld worden, wanneer tweemaal informatiën zijn gehouden, eens buiten, en eens in de residentie? enz. enz.

Vergelijk V. V.

behoort, waaromtrent ieder officier een oordeel kan hebben. 1)

Zooals bekend, wordt de beklagde voor den krijgsraad niet bijgestaan door een raadsman, en hebben de terechtzittingen niet in het openbaar plaats. De R. L. schrijft voor, dat aangaande de behandeling van zaken in den krijgsraad volkomen en stipte geheimhouding bewaard wordt; alleen het uitspreken van het vonnis geschiedt met open deuren.

Zeker bevredigt het ontwerp de communis opinio in en buiten het leger door de invoering van *verdediging* en *openbaarheid*.

Raadslieden — toegevoegd of gekozen — kunnen zijn officieren en advocaten.

Spr. juicht het toe, dat de officier bevoegd is als raadsman op te treden; het is hem uit het hart gegrepen. Hij stelt met een enkel woord in het licht de taak van den officier in het leger, zijne sociale roeping, en citeert Dr. DANGELMAIER (auditeur-generaal in Oostenrijk): »Es ist gewiss ein idealer Zug »darin gelegen, dass der Soldat in dem Offizier nicht nur »seinen Richter, sondern auch seinen Vertheidiger erblickt.» 2)

Spr. zou wenschen, dat de officier, die een beklagde ter zijde staat, verplicht is de gelofte af te leggen, daarvoor geene belooning, onder welken vorm ook, of wanneer ook, te hebben of te zullen ontvangen. De verdediger zou evenwel recht ver-

---

1) De Heer VAN DIJK zeide in zijn wederwoord, dat hij vermeende zijne voorstellen in de *Verhandeling* voldoende te hebben toegelicht. Dat is ook zoo; het gold hier echter de voorstellen tot onderwerp van debat te maken. Intusschen, de tijd daartoe heeft ontbroken.

2) „Dasz das Gesetz die Offiziere allgemein zulässt, entspricht recht eigentlich den militärischen Verhältnissen, in denen der Vorgesetzte nicht nur der Befehlshaber und Inhaber von Disziplinärstrafgewalt, sondern auch der Erzieher und Fürsorger des Soldaten ist, mit dem er durch ein gegenseitiges Vertrauensverband verbunden ist. Gerade darauf gründet sich die Zuversicht der Führer, was sie alles an Leistungen von ihren Leuten verlangen können, und andererseits die Unbedenklichkeit, mit der diese den Offizieren in unabsehbare Gefahren folgen.“ (Kritische Betrachtungen. Prof. Dr. jur. VON MARCK).

krijgen op reis- en verblijfkosten overeenkomstig de desbetreffende bepalingen.

Zij, die niet tot lid van den krijgsraad benoemd kunnen worden (zie hiervoren), zijn niet bevoegd, de taak van raadsman te vervullen.

Spr. kan er zich wel mede vereenigen, dat alzoo o. m. uitgesloten zijn de breede schaar van reserve- en landweeren militieofficieren.

Ter tegemoetkoming aan een bezwaar, door den Heer VAN ENGEN geopperd, zou het aanbeveling verdienen in het ontwerp op te nemen, dat in geval van toevoeging den beklagde afgevraagd moet worden of hij door een officier, dan wel door een advocaat bijgestaan wenscht te worden. 1)

Wat de *openbaarheid* betreft, opgemerkt moet worden, dat hare beteekenis betrekkelijk van bescheiden aard blijft, zoo lang niet ingevoerd is mondeling en rechtstreeksch verhoor, uit

1) In Duitschland worden in het algemeen alleen die rechtsgeleerden als verdediger toegelaten, *die tot advocaten bij de militaire rechtbanken aangesteld zijn.*

Aan advocaten, niet in het bezit dier bijzondere aanstelling, doch toegelaten tot de gewone rechtbanken, kan door den Gerichtsherr verlof verleend worden, de verdediging van den verdachte op zich te nemen, doch alléén voor zoover de aanklacht bepaalde, in de wet genoemde delicten van het burgerlijk strafwetboek betreft. Wordt de aanvraag geweigerd, zoo kan de verzoeker bij de opperste Militärjustizverwaltung zijne bezwaren indienen; door het inbrengen daarvan wordt de voortgang van het proces niet onderbroken. Het verlof wordt niet verleend, wanneer benadeeling van militaire dienstbelangen of van de veiligheid van den Staat gevreesd wordt.

Men behoeft alzoo niet hen toe te laten, van wie te voorzien is, dat zij „in Sensationsprozessen die Oeffentlichkeit des Verfahrens benutzen, um die Disciplin zu untergraben.” (Berichte der VIII Kommission).

Generaal-auditeur ITTENBACH: „Aber ich würde es für das Verkehrteste halten, wenn wir durch unsere Gesetzgebung die Gerichtssäle der Militärgerichte gewissermaßen zu Hörsälen für die sozialdemokratische oder anarchistische Propaganda machen würden.”

Art. 156a van het Ontwerp geeft naar Spr.'s overtuiging den President van den krijgsraad ten aanzien van den verdediger te weinig gezag; de President kan den verdediger niet eens het woord ontnemen!

Wijziging van *art. 156a* acht Spr. noodzakelijk.

den aard der zaak gepaard gaande met contradictoir debat voor den beslissenden rechter.

Om gewichtige redenen, ontleend aan het belang van den Staat, de openbare orde of de zedelijkheid, kan het rechts-geding geheel of gedeeltelijk met gesloten deuren plaats hebben.

Met het oog op mogelijke benadeeling van de veiligheid van den Staat, is ten aanzien van de opheffing van openbaarheid eenige grootere vrijheid gegeven dan aan den burgerlijken rechter.

Ook kan de krijgsraad om gewichtige redenen, ontleend aan de belangen der krijgstucht of der ondergeschiktheid, aan militairen beneden zekeren rang het bijwonen van de behandeling van eenig rechts-geding geheel of gedeeltelijk doen beletten.

Spr. zou het beter vinden, dat toehoorders van lageren rang dan de beklagde, in werkelijken dienst zijnde, nimmer toegelaten werden.

Er wordt beweerd — o.a. door den Luitenant Mr. VAN ENGEN — dat het belang van de krijgstucht vordert, een ieder toe te laten; het zou de discipline versterken, wanneer de mindere zag en hoorde, dat niet met den mantel der liefde gewerkt wordt, ook niet wanneer het militairen van hooger rang geldt.

Spr. zal zich niet op een dwaalspoor laten brengen door dergelijke zuiver theoretische bespiegelingen; de practijk van het leven heeft hem andere lessen voorgehouden.

Het ontwerp laat ook de procesvoering voor den krijgsraad voor zooveel doenlijk onveranderd. De wijzigingen — behalve de toevoeging van eene *2e alinea* aan *art. 172 1*), *inhoudende dat op verzoek van den beklagde getuigen en deskundigen in*

---

1) Art 172 R. L. houdt in:

„Wanneer de auditeur-militair, of de Krijgsraad van begrip is, dat er nog nadere verhooren, hetzij van den beklagden, hetzij van getuigen, hetzij bij wijze van confrontatie, zouden behooren te geschieden, zullen dezelve in den vollen krijgsraad worden gehouden.”

den vollen krijgsraad worden gehoord — strekken tot vereenvoudiging van den gang van het proces en houden verband met de invoering van de verdediging.

Indien noch de krijgsraad, noch de beklagde, noch diens raadsman nader onderzoek verlangen, wordt de auditeur toegelaten tot het indienen zijner *schriftuur van eisch en conclusie* (*artt. 174 t/m 181*). De conclusie wordt op de openbare terechtzitting voorgelezen (*art. 182*).

Binnen drie maal vier- en twintig uren daarna zal de beklagde of zijn raadsman namens hem ter openbare terechtzitting een *schriftuur van antwoord* kunnen indienen (*art. 183*).

Na de indiening daarvan zal e. q. de dag bepaald worden, waarop de *pleidooien* worden gehouden, waarbij den beklagde of zijn raadsman op *straffe van nietigheid* het recht gelaten wordt het laatst te spreken (*artt. 184 en 185*).

Binnen drie dagen, nadat is voldaan aan het voorschrift van een der *artt. 182, 183, 184 of 185*, zal de krijgsraad tot het *wijzen van het vonnis* overgaan (*art. 203*).

Spr. vestigt de aandacht op het navolgende :

1°. dat *art. 183* spreekt van slechts *driemaal vier en twintig uren* ;

2°. dat den krijgsraad alles in schriftuur voorgelegd wordt vóór de pleidooien aanvangen ;

3°. dat de auditeur — d. w. z. het openbaar ministerie — den krijgsraad assisteert bij de beraadslagingen in raadkamer (*art. 203, 2e alinea*).

Naar aanleiding van het laatste releveert Spr., dat zoo doende het recht van het laatst te spreken voor den beklagde of zijn raadsman hoegenaamd geene beteekenis heeft. De noodzakelijkheid treedt op den voorgrond, aan den krijgsraad een griffier toe te voegen, die bij de behandeling in raadkamer de uit een juridisch oogpunt vereischte voorlichting geeft en het vonnis ontwerpt.

De R. I. bepaalt, dat de veroordeelde alleen dan in hooger beroep kan komen, wanneer hij niet bekend heeft.

Het ontwerp neemt deze grove onbillijkheid weg. *Alle veroordeelende vonnissen zijn appellabel (art. 212).*

De militair zal in de toekomst, evenmin als tegenwoordig, bij *verstek* veroordeeld kunnen worden; fiets- en paardrijdende militairen, niet in of nabij de residentie van den krijgsraad in garnizoen, zullen zich dus genoodzaakt blijven zien ter zake van vergrijpen als »geen lantaarn», »rijden op een verboden pad», en wat dies meer zij, steeds de *maximum* boete te betalen. Het wordt inderdaad hoog tijd, dat aan dezen onbillijken toestand een einde kome.

Nu eenmaal een paar wijzigingen zijn ontworpen met betrekking tot de Provisioneele Instructie voor het Hoog Militair Gerechtshof — ze zijn van weinig beteekenis — en de absolutie van de instantie verdwijnen zal, vermeent Spr. niet te mogen nalaten, te wijzen op de wenschelijkheid ook het ter purge stellen te doen vervallen. Het zgn. militair tafereel, dat zich volgens de conrautenberichten onlangs te Utrecht afgespeeld heeft, kan voorzeker niet anders dan het prestige van het leger schaden en den eerbied voor de militaire justitie verzwakken.

De ter purge stelling 1) was, naar vernomen werd, sedert 1845 niet meer toegepast; thans zal ze weer dienst doen. Een officier, aldus weer de couranten, is door den Raad van onderzoek schuldig verklaard aan onzedelijke handelingen met militairen, die onder zijne bevelen waren gesteld; hij komt van die uitspraak in hooger beroep (Bevorderingswet voor de Landmacht, 1902), doch middelerwijl heeft hij zich te Utrecht ter purge gesteld!

Mijne Heeren! Ik hoop, dat ik er in geslaagd ben, U een juist en duidelijk beeld te geven van de zoo belangrijke verbeteringen, in het Ontwerp neergelegd.

---

1) Prof. VAN DER HOEVEN heeft in de M. v. T. op het door hem inder tijd samengestelde *Ontwerp van Wet tot vaststelling van eene Voorloopige Regeling der rechtsmacht van den militairen rechter* gewezen op de volkomen overbodigheid van het verouderde rechtsmiddel.

In het V. V. wordt de regeling van ons procesrecht vergeleken met een oud, versleten kleed, dat niteen valt, zoodra men beproeft het te herstellen, en verscheidene leden waren dan ook van oordeel, dat partiëele wijziging niet raadzaam was.

Ik stel daartegenover, dat België, in 1830 onze wetten overnemende, reeds vóór het einde van dat jaar invoerde: openbaarheid, mondeling verhoor en verdediging.

Te wachten totdat het burgerlijk procesrecht, het Wetboek van Strafvordering, herzien is, verdient geenszins aanbeveling. Reeds een vorige maal zeide ik: wij hebben genoeg van al dat uitstellen. In het jaar 1815 werd het Hoog Militair Gerechtshof opgedragen, veranderingen en verbeteringen nopens het militair procesrecht te ontwerpen, en in het jaar 1841 was nog geen pen op papier gezet, omdat »telken jare eene herziening der algemeene strafwetgeving» tegemoet gezien werd.

»Belangrijk», aldus noemde ik zoo even de outworpen wijzigingen, en ik vermeen dan ook, dat bij invoering daarvan eene algemeene en grondige herziening van ons formeel recht met eenig geduld kan worden afgewacht (vergelijk: Proeve van een Wetboek van Militair Strafrecht, 1883, door Mr. J. H. BEAUJON, President van het Hoog Militair Gerechtshof).

Terecht heeft de Regeering gestreefd naar zelfbeperking, heeft zij grenzen getrokken, welke zij in beginsel niet wenschte te overschrijden, en met het Ontwerp van Wet voor oogen is voorwaar van toepassing: »In der Beschränkung zeigt sich der Meister.»

Zooals ik reeds hiervoren in het licht stelde, acht ik liet echter bepaald noodzakelijk:

- 1°. dat aan den krijgsraad een griffier toegevoegd worde (zie hierna mijne aantekeningen betreffende de Belgische Wet);
- 2°. dat het bevel tot bijeenroeping van den krijgsraad (de dagvaarding) door den auditeur worde opgemaakt.

Dienovereenkomstig ware het Ontwerp te wijzigen.

De beslissing omtrent de al of niet verwijzing naar den militairen rechter blijft, als steeds te voren, aan de militaire autoriteit.

Wijders zou de invoering van de navolgende verbeteringen alsnog overweging verdienen :

10. Een burgerrechter in de krijgsraden te doen zitting nemen, evenwel niet als *Voorzitter*, zooals blijktens het V. V. door vele leden verlangd werd.

Ik vestig de aandacht op de Belgische Wet, *inhoudende Titel II van het Wetboek van Strafrechtspleging voor het Leger (1899)*.

De bestendige krijgsraad is samengesteld uit (art. 46) :

- 1°. een hoofdofficier, Voorzitter ;
- 2°. een burgerlijk lid :
- 3°. twee kapiteins ;
- 4°. een luitenant.

Het burgerlijk lid van den krijgsraad wordt door den Koning voor den termijn van drie jaren benoemd onder de werkelijke rechters der rechtbanken van eersien aanleg, behoorende tot het gebied van het beroepshof, waar de raad zijn zetel heeft (art. 51). De burgerlijke magistraat komt in rang, onmiddellijk na den Voorzitter (art. 53). Bij iederen krijgsraad is een auditeur en een griffier; *bovendien* kan de auditeur één substituut, en de griffier één of meer adjuncten hebben. 1)

In Duitschland is het Kriegsgericht samengesteld uit vier officieren en een Kriegsgerichtsrath; bij zwaardere delicten, uit drie officieren en twee Kriegsgerichtsräthe. Het Oberkriegsgericht bestaat uit 5 officieren en 2 Oberkriegsgerichtsräthe. 2)

Volgens de ontworpen Oostenrijksche Militärstrafprozess-

(1) „Door de aanneming hunner bediening gaan de krijgsauditeurs, hunne substituten en hunne plaatsvervangers, de griffiers der krijgsraden en de adjunct-griffiers, de verbintenis aan, in oorlogstijd, den rechterlijken post aan te nemen, die hun zal aangewezen worden in het mobiel gemaakte leger” (art. 88).

2) De Deutsche Wet onderscheidt: Standgerichte, Kriegsgerichte, Oberkriegsgerichte en het Reichsmilitärgericht. Zie mijne lezing: Herziening van het formeel militair strafrecht, mede in verband met de Deutsche Militärstrafgerichtsordnung van het jaar 1898 (Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap 1898—1899), wijders Militaire Rechtspleging (1903) van de hand van Mr. F. A. VAN ENGEN, Eerste-Luitenant-Adjutant bij het 8e Regiment Infanterie.

ordnung zullen eveneens burgerrechters in de krijgsraden zitting nemen.

Het aanhangige Fransche ontwerp roept in het leven een afzonderlijk korps officieren met eigen promotie (Corps des conseillers de la justice militaire), gevormd uit hen, die eene bijzondere studie van het strafrecht gemaakt hebben, en sluit den burgerrechter uit. Het denkbeeld om aan officieren, die met vrucht een cursus in het recht gevolgd hebben, een titel toe te kennen en verhooging van tractement te geven, juich ik toe; ze in een afzonderlijk korps te vereenigen, acht ik zeer bedenkelijk.

In Duitschland zijn de Militärgerichtsath »Verhandlungsleiter» en de Voorzitter belast met de zgn. »Sitzungspolizei».

Reeds in het jaar 1893 betoogde ik uitvoerig de noodzakelijkheid, een rechtsgeleerde in de krijgsraden zitting te doen nemen. Dat de militaire leden van den krijgsraad blindelings aan den leiband van den beroepsrechter zouden loopen, kan niet beaamd worden; zullen zij evenwel diens adviezen ten volle kunnen waardeeren en beoordeelen, dan moeten zij op strafrechtelijk gebied deugdelijk onderlegd zijn.

Aan het onderwijs in het Militair Strafrecht aan de Koninklijke Militaire Academie uitbreiding van beteekenis te geven, komt mij niet doelmatig voor; te meer niet, omdat volgens het ontwerp de leden van den krijgsraad den rang van 1en luitenant — of hooger — moeten bekleeden, en mitsdien jeugdige officieren geene zitting nemen in den krijgsraad.

Ik ben van meening, dat aan een onzer universiteiten, bijv. te Leiden, een cursus voor officieren geopend zou moeten worden; tot dien cursus waren alleen die officieren toe te laten, die zich in de allereerste plaats onderscheiden door goede militaire karaktereigenschappen en door kennis van militaire toestanden en verhoudingen.

20. De bevelhebbers in de militaire afdeelingen te belasten met de taak, thans opgedragen aan de plaatselijke- of garnizoenscommandanten in de residentieën van de krijgsraden.

Ik acht eene wijziging der wet in dezen zin zeer wel mogelijk, zonder de oeconomie te verbreken. Ik wijs er bijv. op, dat art. 129 R. L. inhoudt: »Nadat de informatiën voor Officieren Commissarissen zijn afgeloopen en daarvan is rapport gedaan aan den *Commandeerenden Generaal of Officier van het arrondissement of district; of bijaldien geen zoodanig Commandant mogte aanwezig zijn* 1), nadat de Commandeerende-Officier van het garnizoen der Hoofdplaats van het arrondissement of district al zulk rapport zal hebben ontvangen, zal hij binnen vier en twintig uren daaraan volgende een Krijgsraad ordonneeren.»

Ook heeft de wetgever van het jaar 1814 den Bevelhebber bepaaldelijk belast met het toezicht op de handelingen van de Plaatselijke- en Garnizoenscommandanten, voor zooveel betreft de vervulling der taak, hem opgelegd door de R. L., terwijl de auditeur gehouden is dien Opperofficier de »gevorderde opgave te doen naar den staat van eenige zaak of proces.» (art. 305 R. L.).

Bij den tegenwoordigen gang van zaken bestaat bedoeld toezicht om zoo te zeggen niet.

Aan eene regeling, als hier bedoeld, zijn m. i. niet onbelangrijke voordeelen verbonden.

Wordt de eisch gesteld, dat bijv. steeds ten minste twee der krijgsraadsleden een cursus in het Strafrecht met goeden uitslag gevolgd moeten hebben, dan zullen de krijgsraadsleden wel aangewezen behooren te worden uit de officieren, die binnen het militaire arrondissement in garnizoen zijn, d. w. z. de aanwijzing behoort te geschieden door den Bevelhebber. (Detacheeringen of plaatsingen zullen daartoe niet altijd noodig zijn; in den krijgsraad bijv., welke te 's-Gravenhage resideert, kunnen officieren uit de garnizoenen *Gouda, Delft, Leiden en Haarlem* zitting nemen; die officieren reizen dan heen en weer).

Moet een der officieren-commissarissen, die buiten de resi-

---

1) Ik cursiveer.

dentie van den krijgsraad als lid eener gerechtelijke informatie is opgetreden, in den krijgsraad zitting nemen, dan zal de betrekkelijke aanwijzing eveneens door den Bevelhebber moeten geschieden.

De aan meergenoemden Opperofficier toegevoegde adjudant zou een officier dienen te wezen, die ook op het gebied van het militair strafrecht zijne sporen verdiende.

Ik veroorloof mij wijders op de gebiedende noodzakelijkheid te wijzen, de administratie der militaire justitie geheel en al te doen ressorteeren onder het Departement van Oorlog.

30. Inkrimping van het aantal krijgsraden tot drie (in iedere Militaire Afdeling één).

Alzoo wijziging der Kon. Besluiten van 19 Sept. 1875 en 17 Maart 1881 (N. B. U.; blz. 456 en 626) 1).

Inkrimping van het aantal krijgsraden heeft de navolgende belangrijke voordeelen: *a.* een geringer aantal officieren wordt aan den dienst onttrokken; *b.* te eer zal kunnen voldaan worden aan den te stellen regel, dat de krijgsraadsleden aangewezen worden uit hen, die van het Strafrecht eene speciale studie maakten; *c.* besparing van kosten.

Nog een enkel oogenblik, Mijne Heeren, zou ik gaarne beslag willen leggen op uwe welwillende aandacht.

Eene wet, zij zij uitstekend, zal eene goede rechtsspraak onvoldoende waarborgen, wanneer de rechters niet op de hoogte zijn van hunne taak; m. a. w. er moeten ten onzent, en wel zoo spoedig doenlijk, ingrijpende maatregelen worden genomen ter verkrijging van officieren, die op strafrechtelijk gebied deugdelijk onderlegd zijn. De noodzakelijkheid daartoe springt voor mij te meer in het oog, wanneer ik in het V. V. vermeld vind, dat sommige leden opmerkten: »dat invoering

1) De Heer VAN DIJK meende ten onrechte, dat ik gezegd zou hebben, dat inkrimping van het aantal krijgsraden aanleiding zou moeten zijn, de R. L. te wijzigen.

Voor de aangehaalde Kon. Besluiten, zie bladz. 49 der Handleiding van COLLETTE en VAN DIJK.

van openbaarheid der zittingen van de krijgsraden bij wijze van partieele herziening deze goede zijde zou hebben, dat zij de onhoudbaarheid van rechtsspraak door militairen duidelijk aan het licht zal brengen;" wanneer ik den Luitenant VAN ENGEN hoor betoogen: »De openbaarheid en het recht op deskundigen bijstand zullen de mokers zijn, die het antieke gebouw der militaire rechtspleging spoedig tot afbraak zullen maken", daarbij mede doelende op onze gebrekkige rechtskennis, en in de *N. Rott. Cour.* dd. 27 Maart jl. lees, dat men er toch stellig vrede mede moet hebben, dat aan de militaire rechtsspraak »a fair trial" worde gegeven.

Wij staan voor een ernstig dilemma: of wel wij moeten binnen een niet te lang tijdsverloop kunnen beschikken over eene kern van officieren, die eene ernstige studie gemaakt hebben van de strafrechtswetenschap, of wel wij bevinden ons aan den vooravond van de afschaffing van de militaire rechtsspraak.

Voor mij is de keus niet moeilijk; het blijft als immer mijne onwrikbare overtuiging, dat met de al of niet handhaving van de militaire rechtsspraak de tucht in het Leger staat of valt.

Mijne Heeren! Het is mijn hartgrondige wensch, dat het Regeeringsontwerp, naar ik hoop in enkele opzichten gewijzigd, weldra in het Staatsblad moge verschijnen, zoo eenigszins mogelijk, vergezeld van eene Wet tot invoering van het Wetboek van Militair Strafrecht en van de Wet op de Krijgstucht, en dat wij niet al te lang zullen moeten wachten op de totstandkoming van eene geheel nieuwe wetgeving betreffende het militair procesrecht.

Ik heb gezegd.

De VOORZITTER: Voorloopig reeds wensch ik den geachten inleider onzen dank te betuigen voor zijne hoogst belangrijke voordracht.

Na de pauze zal het woord zijn aan den Heer KOOLEMANS BEIJNEN.

De vergadering hervat zijnde, geeft de VOORZITTER het woord aan den Heer KOOLEMANS BEIJNEN.

De Heer KOOLEMANS BEIJNEN. Mijnheer de Voorzitter! Na hetgeen door den vorigen spreker is gezegd, zal ik mijne bespreking slechts tot enkele punten bepalen.

Alvorens echter daartoe over te gaan, wensch ik een woord van dank te uiten aan de Ministers, die ons het ontwerp, dat heden avond besproken wordt, hebben bezorgd; aan hen, die het hebben ontworpen en aan den commentator, die zich op zoo uitnemende wijze van zijne taak heeft gekweten.

Wij komen door de voorgedragen wijzigingen een grooten stap voorwaarts. Doch wij zijn nog lang niet, waar wij wezen moeten en het laat zich helaas! aanzien, dat wij in 1914 nog het eeuwfeest zullen beleven van de in 1814 tot stand gekomen militaire-wetgeving, bij welke gelegenheid dan, zooals ik elders gezegd heb, met vlammend schrift voor den gevel van het Hoog Militair Gerechtshof zal kunnen worden geschreven: »Hier spreekt men recht volgens het Wetboek van Koning Philips II.»

Vooraf wil ik er even op wijzen, dat wij hier in ons midden hebben een der oudste strijders voor de verbetering van ons militair strafrecht, Prof. VAN DER HOEVEN, die in 1864 promoveerde op eene dissertatie, waarin hij toen reeds de groote gebreken in dat recht aantoonde. Men weet, wat wij hem te danken hebben voor hetgeen hij gedaan heeft om ons een nieuw wetboek van militair strafrecht en eene nieuwe wet op de krijgstucht te bezorgen. Ik wil hem hier in deze vergadering onzen dank brengen voor hetgeen hij in deze reeds heeft verricht en ook hiervoor dat hij, door thans in ons midden te zijn, op nieuw van zijne groote belangstelling in deze aangelegenheid bewijs heeft willen geven.

Wanneer ik nu overga tot de bespreking der punten, die ik in 't bijzonder wil releveeren, dan geldt die in de eerste plaats de quaestie, waarbij de Heer VAN DIJK in zijn stuk mijn naam heeft genoemd, en die ook door den Heer COLLETTE is besproken.

De quaestie is deze: De Heer VAN DIJK wijst er op, dat de derde alinea van artikel 130 van het ontwerp, volgens welke het auditorium zou kunnen worden beperkt, met het oog op de mogelijkheid, dat in den krijgsraad omtrent meerderen onthullingen zouden worden gedaan, die nadeelig zouden kunnen worden geacht voor de krijgstucht, is opgenomen naar aanleiding van hetgeen ik daarover in mijn praeadvies aan de Juristenvereeniging heb opgemerkt. Hij zegt daaromtrent: »De beteekenis van die beperking is mij niet duidelijk (eene beleefde manier, waarop een luitenant tot een kolonel zegt, dat hij totaal ongelijk heeft). Wordt bedoeld, dat de krijgstucht in het algemeen zal worden benadeeld, wanneer in de aangeduide gevallen de militairen beneden zekeren rang de behandeling der zaak bijwonen, dan mag toch gevraagd worden of de benadeeling der tucht niet is gelegen in de handelingen van den meerdere, wien »de onthullingen» betreffen, en of niet juist redres moet worden gezocht in eene openbare behandeling, waarbij ook de mindere kan zien, dat zonder aanzien des persoons wordt recht gedaan.»

Toch, meen ik te moeten volhouden, dat het verkeer is het beginsel der openbaarheid in dezen onbeperkt op te nemen.

Ik wensch hierbij in herinnering te brengen, dat ik in mijn praeadvies van 1900 hieromtrent hetzelfde heb opgenomen, wat ik in deze vereeniging in 1883 gezegd had en dat toen nog niet vele militairen zóó ver wilden gaan. Ik heb toen gezegd: »De zittingen der krijgsraden moeten, zooals de Grondwet voorschrijft, behoudens de uitzonderingen in het belang der openbare orde en zedelijkheid, door de wet vast te stellen, openbaar zijn; terwijl aan den beschuldigde, in gelijke mate als in het burgerlijke, rechtskundige bijstand moet worden verleend. Ducht men onthullingen omtrent meerderen, die nadeelig zouden kunnen worden geacht voor de discipline, dan zou aan den krijgsraad het recht kunnen worden toegekend tot beperking van het militair auditorium tot diegenen, welke van hooger en gelijken rang of graad zijn dan hij, omtrent wien men die onthullingen vreest.»

Twee jaren te voren had de Generaal DEN BEER POORTUGAEL in zijn praeadvies aan de Juristenvereeniging, met betrekking tot de verdediging, het navolgende geschreven :

»In beginsel is een verdediger wenschelijk. De beschuldigde, soms weinig ontwikkeld, wellicht onder het gewicht der schuld of — bij onschuld — door de zwaarte der beschuldiging en een samenloop van bezwarende omstandigheden, die tegen hem getuigen, moreel gebroken, zal veeltijds niet in staat zijn zelf het weefsel te ontwarren, dat mogelijk rondom hem is gesponnen. In het belang van waarheid en recht is het onmisbaar, dat een ander den beschuldigde ter zijde sta, voor hem denke, leze, pleite.

Er is echter een bezwaar tegen en dat is groot. Niet zelden gelooft een pleiter het in het belang van zijn cliënt noodig, getuigen of een derde door het slijk te halen, alles op te rakelen en uit te pluizen zoowel uit het intieme als het openbaar leven. In de gewone burgermaatschappij kan dit wellicht minder kwaad, maar in de militaire, wanneer die derde of die getuigen superieuren zijn van den beschuldigde of van militairen, die tot het auditorium behooren, voor het geval de rechtsgedingen — zooals wenschelijk is — in het openbaar plaats hebben, ondermijnt dit de krijgstucht. Dit mag nimmer gedoogd worden; het middel zou erger zijn dan de kwaal. Het toevoggen van een verdediger, hoe wenschelijk, zou dus alleen mogen geschieden onder uitdrukkelijk voorbehoud, dat *niets* plaats hebbe, wat in het minst aan de discipline kunne schaden."

Deze uiting van een hooggeplaatst, kundig opperofficier, wien men toch stellig geene achterlijke begrippen kan toeschrijven, blijft m. i. nog steeds hare waarde behouden.

Toen ik dit punt in 1900 in mijn praeadvies ging behandelen, heb ik er ernstig over nagedacht, of het zaak zou zijn, mijne opinie in dezen te wijzigen; doch ik heb er geene aanleiding toe kunnen vinden, en ik ben nog steeds dezelfde meening toegedaan.

Nu zegt de Heer VAN DIJK: Het is alleen om »gewichtige redenen", dat tot den maatregel van uitsluiting der minderen

ter openbare terechtzitting kan worden besloten, en dan zegt hij verder: »dat de betrokken officier kan worden overgeplaatst en dus gebracht worden tegenover minderen, die de behandeling ter terechtzitting niet hebben bijgewoond.»

Ik ben het geheel met hem eens, dat de meerdere, die door het slijk gehaald kan worden, zeker aanleiding geeft tot schending van de krijgstucht. Maar dit neemt niet weg, dat toch ook zijn prestige moet gehandhaafd blijven tegenover zijne minderen. Wij allen zijn zondig, wij allen doen verkeerdheden, omdat wij allen menschen zijn; maar toch moeten wij trachten, die zonden en verkeerdheden tegenover de minderen te bedekken. Wij allen trachten ook zoo min mogelijk aanmerkingen te maken op meerderen in het bijzijn van minderen, om daardoor hun prestige niet aan te tasten.

Als de openbaarheid zóó algemeen zou moeten worden toegepast, dat de mindere steeds onthullingen omtrent zijn meerdere zou kunnen hooren, dan zou dit m. i. zeer verkeerd zijn. Stel er is een geval van insubordinatie tegenover een kapitein, wiens lastig karakter zijne handelingen — zij 't zelfs onbewust — meermalen in plagerijen omzet. Dat komt voor. Wanneer nu bij de verdediging al die handelingen worden opgerakeld, dan is het niet onmogelijk, dat in de chambrée de een tegen den ander zegt: »Jongens, vandaag wordt de onwe nitgekleed, dat moeten wij gaan hooren,» en dat de onderofficieren en manschappen der compagnie alzoo getuigen kunnen zijn van de afkeuring in 't publiek van de handelingen van hun commandant. Dat is nadeelig voor de krijgstucht. Nu wil ik wel toegeven, dat de meerdere zelf daartoe dan aanleiding heeft gegeven; doch men vergete niet, dat in den oorlog diezelfde meerdere den mindere moet aanvoeren, en alleen daarom moet, niettegenstaande zijne verkeerde handelingen, zijn prestige tegenover zijn minderen zoo hoog mogelijk worden gehouden.

En nu zegt men wel: »ja, maar die minderen kunnen het toch ook in de courant lezen;» doch dat is volstrekt niet hetzelfde als dat men het persoonlijk hoort.

Op grond hiervan meen ik te moeten handhaven hetgeen ik hieromtrent vroeger heb gezegd en geschreven.

Wat nu de meening van den Heer COLLETTE betreft, dat nooit een mindere tegenwoordig moet zijn bij de behandeling van eene zaak tegen een meerdere — die gaat m. i. te ver.

Er zijn toch tal van zaken, waarin die tegenwoordigheid volstrekt niet hinderen kan, bijv. wanneer het geldt eene duëlzaak of het rijden op een fiets op een verboden weg en meer dergelijke politie-zaken. Maar wanneer vermoed kan worden, dat de tegenwoordigheid van den mindere schade kan doen aan de krijgstuicht, dan moet er gelegenheid zijn hem het bijwonen der zitting te beletten.

Met betrekking tot de dagvaarding geloof ik, dat de Heeren VAN DIJK en COLLETTE de moeilijkheid grooter hebben voorgesteld dan zij inderdaad is.

Zij beweren — als ik hen goed heb begrepen — dat alle garnizoenscommandanten die dagvaardingen moeten kunnen opmaken, doch als ik goed gelezen heb, zal dit de taak worden van slechts 3, 4 of 5 dier commandanten.

Wel moet de beschikking tot verwijzing van alle garnizoenscommandanten kunnen uitgaan; maar het opmaken van zulk eene beschikking kan toch zeker niet als zulk eene lastige zaak worden aangemerkt.

Doch ook het stellen van eene dagvaarding, als men de eischen daarvan goed heeft nagegaan, acht ik niet zoo ontzettend moeilijk, dat iemand met gezond verstand dat niet zou kunnen aanleeren.

Nu weet ik wel, dat er meermalen aanmerkingen op dagvaardingen worden gemaakt, en dat eene enkele maal een beklagde wegens minder juiste dagvaarding wordt vrijgesproken, doch in hoofdzaak komt het stellen er van nêer op eene behoorlijke accuratesse. Nu, daarin worden wij militairen over het algemeen nog al tamelijk wel opgevoed. In die dagvaarding moet worden vermeld de naam van den delinquant, het korps waartoe hij behoort, zijn graad of stand, en voorts onstreeks welken tijd het feit heeft plaats gehad,

en waar en onder welke omstandigheden het is gepleegd.

Waarom zou nu een garnizoenscommandant dat niet kunnen doen? Wanneer hij eenmaal uit een paar voorbeelden geleerd heeft, waarop vooral moet worden gelet, geloof ik niet, dat het samenstellen daarvan hem zoo moeilijk zal vallen.

De Heeren VAN DIJK en COLLETTE zouden willen, dat het opmaken der dagvaarding werd overgelaten aan den auditeur-militair. Ik laat daar, of dien militair-rechterlijken ambtenaar niet zou kunnen worden opgedragen, ook in deze, zoo noodig, den garnizoenscommandant van advies te dienen. Doch waar de garnizoenscommandant is de aanlegger van het strafgeding en hem het handhaven van de krijgstucht in haar geheelen omvang in het garnizoen blijft opgedragen, zou ik het ook wenschelijk vinden, dat de dagvaarding van hem uitging.

Dit beginsel van éénheid is in de wet opgenomen en in het ontwerp is getracht, daarin zoo min mogelijk verandering te brengen.

Wat de quaestie der verdediging betreft, de mooie woorden, waarmede de Heer VAN DIJK de taak, in dezen aan een officier toegedacht, heeft omschreven en ook de wijze, waarop de Heer COLLETTE hierover heeft gesproken, onderschrijf ik ten volle.

Ik zou het zeer toejuichen, dat ook officieren zich beschikbaar zouden stellen, om den soldaat te verdedigen; ook uit een militair oogpunt moet dit aanbevelenswaard worden geacht.

Maar dan ben ik het ook met den Heer COLLETTE eens, dat hiertoe noodig zal zijn, dat onze officieren meer dan tot dusver het militair strafrecht zullen bestudeeren, en evenzeer ben ik het met hem eens, dat men de officieren in de gelegenheid moet stellen meer dan tot nu toe het geval is, in dat recht t'huis te komen.

Wij hebben toch de kennis van dat recht dagelijks noodig, ook waar het geldt de behandeling van krijgstuchtelijke overtredingen.

Wij leeren krijgsgeschiedenis, tactiek, strategie enz., alle zaken, die misschien om de honderd jaren ééns hare toepassing zullen vinden. Doch de kennis van het recht, dat wij

elken dag noodig hebben, wordt nog te veel als eene bijzaak beschouwd.

Ik hoop echter van ganscher harte, dat wat nu in het ahangig wetsontwerp wordt voorgesteld, er toe zal bijdragen, om ons officierskorps meer en meer de noodzakelijkheid te doen inzien van het bestudeeren van het recht, tot welks toepassing zij zoo dikwijls, en voortaan in 't openbaar, kunnen geroepen worden.

De Heer COLLETTE: Een paar opmerkingen slechts naar aanleiding van de rede van den Kolonel KOOLEMANS BEIJNEN.

Volgens het Ontwerp kan de krijgsraad om gewichtige redenen, ontleend aan de belangen der krijgstuicht, aan militairen beneden zekeren rang het bijwonen van de behandeling van eenig rechtsgeding doen beletten.

Ik wil verder gaan dan het Ontwerp en dan de Kolonel KOOLEMANS BEIJNEN.

Het opheffen van de openbaarheid in een bepaald geval zal de aandacht trekken, de nieuwsgierigheid prikkelen en opzien baren. Ik acht het daarom beter, eens en voor altijd te bepalen, dat militairen in werkelijken dienst, lager in rang dan de beklagde, niet als toehoorder in de gerechtszaal toegelaten worden.

Sprekende over de garnizoenscommandanten, die het bevel tot bijeenroeping van den krijgsraad — d. w. z. de *militaire* dagvaarding — zouden moeten stellen, had ik wel degelijk nitsluitend op het oog de garnizoenscommandanten te 's-Bosch, 's-Gravenhage, Haarlem, Arnhem en Leeuwarden.

Wat de beschouwingen van den Kolonel KOOLEMANS BEIJNEN betreffende de dagvaarding aangaat, die kan ik niet onderschrijven.

Ik herhaal: aangenomen, dat de garnizoenscommandanten te Arnhem, Leeuwarden en Haarlem de bekwaamheid en de technische vaardigheid bezitten, eene dagvaarding op te maken, zoo blijft zulks toch geheel onvereinbaar met hun omvangrijken werkring van regimentscommandant.

De Heer NYPELS. Bij hetgeen de Heeren VAN DIJK, COLLETTE en KOOLEMANS BEIJNEN ons hier te leeren hebben gegeven, heeft mij een punt getroffen, waaromtrent bij hen zoo groote overeenstemming bestaat, dat het wellicht gewaagd is, eene opinie tegenover die der bij uitnemendheid in deze materie deskundigen te durven opperen, maar ik meen dit te mogen wagen, in den vorm van eene bescheiden ter overweging aangeboden opwellende gedachte.

Het geldt de vraag of het al dan niet gewenscht is, dat de verdediger voor den krijgsraad mag zijn een advocaat of een officier. Het komt mij voor, dat de heeren, die aan het woord zijn geweest, te veel het oog hebben gehad op den verdediger en op de officieren, die door meerdere beoefening van het recht gebaat kunnen zijn; maar in het geding moeten de belangen van *den beklagde* hoofdzaak zijn, de geheele quaestie moet steeds beheerscht worden door de vraag, wat voor hem het beste zal wezen.

Men wil den beklagde ruimer keuze van verdediger geven, door ook de officieren als verdedigers beschikbaar te stellen, maar zal dit, in de practijk, zijne keuze niet juist beperken? Als hij een kapitein of luitenant heeft, die voorliefde bezit voor de militair rechterlijke studie, of die, met mogelijke zelfoverschatting, daarin liefheebbert, en deze zegt hem: »laat mij dat zaakje maar eens uitzoeken!» zal de soldaat dit dan altijd wel vrij durven afwijzen en durven verklaren, liever een advocaat te hebben.

Men meent ook het prestige, het gezag van den officier luister bij te zetten door hem de gelegenheid te geven voor zijne mannen op te komen, als zij in moeilijkheden geraakt zijn; maar bestaat ook hier de kans weer niet, buiten het doel te treffen? Uit die bedoeling volgt toch, dat de soldaat zijn verdediger juist zal vinden in de officieren van zijne compagnie, die hem kennen, hem opleiden, zijn vertrouwen hebben en die hem nu ook langs dezen nieuwen weg nog nader aan zich zullen kunnen binden. Is de kans echter niet minstens even groot, dat het tegenovergestelde wordt bereikt, wanneer

het gestreken vonnis den beklagde tegen valt en hij dit, ten rechte of ten onrechte, toeschrijft aan de minder goede verdediging door zijn luitenant of zijn kapitein? Bij eene verloren rechtszaak is men altijd geneigd, de schuld voor een deel althans op den verdediger over te brengen. Is het wel gewenscht, soldaat en officier in die verhouding tegenover elkander te brengen?

Is het ook in billijkheid te verwachten, dat de officier het in den regel in *avocasserie* winnen zal van den beroepsadvocaat, of dat zijne meerdere kennis van militaire toestanden het gemis aan rechtskennis zal vergoeden, waar recht verdedigd moet worden? Is het een juist standpunt, ter wille van het vermeederen van de justitiele routine van den officier, die voor hem als regel toch nevenzaak moet blijven, den beklagde aan de kans van minder deskundige proefnemingen bloot te stellen?

Dat zijn, Mijnheer de Voorzitter, de vragen, die bij mij gerezen zijn en die ik mij veroorloof ter overweging te geven aan de heeren, die eene bijzondere studie van het militair recht maken.

De Heer VAN ENGEN. Mijnheer de Voorzitter, ik moet beginnen met mijn hartelijken dank te betuigen aan het Bestuur, dat zoo welwillend is geweest, mij uit te noodigen om deze vergadering, waar het ontwerp van wet tot wijziging van de militaire rechtspleging besproken wordt, bij te wonen en mij in de gelegenheid te stellen, daarover een enkel woord te kunnen zeggen.

Het is bekend, welk standpunt ik inneem ten aanzien van de militaire rechtspleging. Verleden jaar heb ik voor mijne promotie een proefschrift geschreven omtrent de militaire rechtspleging en het resultaat, waartoe ik ben gekomen, was, dat ik meen, dat de geheele militaire rechtspleging moet worden afgeschaft.

Doch dit wil nu geenszins zeggen, dat ik niet met bijzonder veel genoegen de indiening van het thans besproken wets-

ontwerp heb gadeslagen. Ik ben het volkomen eens met Mr. VAN BOLHUIS als deze bij zijne beoordeeling van mijne dissertatie zegt, dat men aan de voorstanders der militaire rechtspraak met eene zoo goed mogelijke regeling de gelegenheid tot eene eerlijke proef moet geven. Maar bovendien zou ik, op grond van hetgeen ik ook in mijn proefschrift heb geschreven, dat hoe beter men het militaire proces regelt, des te eerder de militaire rechter verdwijnen zal, de indiening van het wetsontwerp moeten toejuichen. Immers, wanneer eenmaal de steen aan het rollen is, zullen wij ook wel tot het gewenschte einddoel komen.

Ik wensch nu echter heden avond mijn standpunt niet te verdedigen, dat afschaffing van de militaire rechtspraak het beste is, maar wil mij bepalen tot de vraag: hoe is de militaire rechtspleging, die in ons land nog zoo achterlijk is, zoo goed mogelijk te maken?

Van dit standpunt wensch ik het wetsontwerp te bezien en dan meen ik, dat het geoorloofd is een woord te zeggen over de beperking, welke de Regeering zich bij de herziening en aanvulling heeft opgelegd. Immers, terwijl de Regeering zelve zegt, dat zij zich heeft bepaald tot die onderwerpen, waartrent vrij wel eene communis opinio bestaat, herinner ik aan het Voorloopig Verslag, waar gezegd wordt, dat men *vrijalgemeen* van meening is, dat bij deze gelegenheid ook behoort bepaald te worden, dat een rechtsgeleerde voorzitter van den krijgsraad zal zijn.

Waaromtrent eene communis opinio bestaat, schijnt dus nog niet zoo heel zeker. Trouwens, omtrent de geheele militaire rechtspraak bestaat geene communis opinio. Ik herinner er maar aan, dat in de Nederlandsche Juristen-Vereeniging de meerderheid zich verklaard heeft voor de afschaffing van de militaire rechtspraak in vreedestijd. De grenzen eener herziening kunnen dan ook wel getrokken worden, maar het komt mij niet ongeoorloofd voor te vragen, waarom zij zóó getrokken zijn. De herziening moet zoo goed mogelijk zijn; van dit standpunt dienen wij uit te gaan.

Nu zie ik in dit wetsontwerp slechts het begin eener herziening en wij wachten al op een tweede ontwerp om de aan te brengen wijzigingen in te voeren. Daarna zal men op nieuw gaan herzien en zoo blijft men steeds aan het repareren, terwijl eene nieuwe regeling noodig is.

En dergelijke arbeid is niet zoo gemakkelijk, er gaan jaren heen voor men een nieuw wetboek heeft. Laat ik dit met een paar voorbeelden staven.

In Duitschland werd in 1877 aan eene commissie opgedragen, voor het geheele Deutsche leger ééne militaire rechtspleging samen te stellen, welke arbeid — de Militärstrafgerichtsordnung — in 1898 tot stand gekomen is.

In Frankrijk is men van af November 1796 bezig geweest om een militair wetboek te maken; het ontwerp van 1829 is eindelijk in Juni 1857 tot stand gekomen, terwijl nu reeds weer sedert Mei 1901 een geheel nieuw ontwerp bij de Kamer is ingediend, maar daarom nog allerminst wet geworden is.

In ons land werd in 1886 aan Professor VAN DER HOEVEN opgedragen, nieuwe militaire wetboeken samen te stellen, welke opdracht is uitgelopen op een Wetboek van Militair Strafrecht en eene Wet op de Krijgstucht, beiden eerst in 1903 in het Staatsblad verschenen. Nu is ons Wetboek van Militair Strafrecht wellicht een meesterstuk, doch Professor VAN DER HOEVEN zal met mij erkennen, dat eene goede wet op de militaire rechtspleging nog veel moeilijker is te maken.

Nu wordt eene partieele herziening voorgesteld, die onvoldoende is, maar geaccepteerd wordt, omdat zij „bijzonder tijdelijk” is, zooals de Heer VAN DIJK schreef. Men wil eene betere regeling van het militair proces en oordeelt, dat daarvoor eene algemeene herziening noodig is, doch denkt binnen kort die herziening ook te kunnen verwachten. Naar mijne meening daarentegen, zullen er nog wel een paar jaren voor de herziening verlopen.

Men moet toch rekening houden met het werken in ons parlement. De Kamer is overkropt met werk en vooruitzicht, dat spoedig geen werk meer aanwezig zal zijn, bestaat er niet.

Integendeel, de sociale wetgeving zal meer en meer het parlement in beslag nemen. Reeds daarom is het naar mijne bescheiden meening niet goed, telkens met eene partieele herziening te komen. Het is zaak eenmaal, maar dan ook met een zoo goed mogelijk ontwerp te komen. Anders komt men nooit klaar. Wanneer nu alle kamerleden nog maar groote voorstanders waren van de herziening, zou het nog gaan, doch er zijn tal van leden, die er zeer weinig voor voelen, zoodat er zeker nog wel jaren over heen zullen gaan, vóór wij eene algeheele herziening van onze militaire rechtspleging in het Staatsblad zullen zien verschijnen. Dit is vooral waar, wanneer wij zouden moeten wachten tot na de herziening van ons burgerlijk Wetboek van Strafvordering. Omtrent de daarin vervatte materie heerscht nog zooveel verschil van gevoelen en eene herziening van dit wetboek bevat zooveel moeilijkheden, dat daarvan voorloopig wel niets komen zal.

In Duitschland is met ingang van 1 October 1879 de Strafprozessordnung van 1 Februari 1877 ingevoerd en bijna onmiddellijk daarna is eene commissie benoemd om zich bezig te houden met een ontwerp tot herziening er van. In 1880 is men daarmede begonnen en tot dusver heeft men er nog geen ander resultaat van gezien dan een aantal vragen in zake het vooronderzoek van wege het Reichsjustizamt aan die commissie gesteld. Ook in Frankrijk werd in 1879 eene commissie benoemd voor de herziening van den Code d'instruction criminelle: deze poging is nitgelopen op de wet van 8 December 1897, welke voornamelijk de rechten van de verdediging tijdens het vooronderzoek betreft. Hoe lang hebben wij hier te lande niet gesukkeld om te komen tot ons tegenwoordig Wetboek van Strafvordering; en zeker zullen er nog vele jaren verlopen voor wij eene procesregeling krijgen overeenkomstig de eischen, welke men daaraan mag en moet stellen.

Zouden wij nu al dien tijd moeten wachten met eene algeheele herziening van onze rechtspleging?

Is het noodig en wenschelijk, zoo lang te wachten? Naar mijne meening niet.

In Duitschland heeft men in 1898 een geheel nieuw wetboek gemaakt, dat alle bepalingen omtrent het procesrecht bevat en naast de civiele Strafprozessordnung staat. Beide wetboeken zijn onafhankelijk van elkaar.

In Frankrijk daarentegen heeft men in den Code de justice militaire bij vele artikelen verwezen naar den burgerlijken Code d'instruction criminelle. Wordt nu dit laatste wetboek gewijzigd en betreft dit artikelen, waarnaar de Code de justice militaire verwijst, dan deelen de militairen terstond in de voordeelen dezer wijziging.

In Noorwegen en Zweden heeft men ook verwezen naar het wetboek van burgerlijke strafvordering. Zoo worden in twee artikelen der Noorsche rechtspleging 40 artikelen der burgerlijke strafvordering toepasselijk verklaard en wel die betreffende getuigen en deskundigen.

Ik meen dan ook, dat de Regeering niet beter had kunnen doen dan een volledig wetboek van militaire rechtspleging voor te stellen, met verwijzing zooveel mogelijk naar ons burgerlijk wetboek — behoudens de eischen van bepaald militairen aard. Dan hadden wij wellicht nog eene lange reeks van jaren de voordeelen geplukt, welke onze burgerlijke procesregeling boven onze militaire rechtspleging biedt, terwijl wij door elke verbetering van ons Wetboek van Strafvordering te gelijker tijd in eene verbeterde positie zouden geraken.

De Regeering heeft dit echter niet gedaan, maar de herziening beperkt tot die punten, waaromtrent zij zegt, dat eene communis opinio bestaat.

Ik zou echter meenen — gelijk ik ook reeds opmerkte — dat het niet zoo gemakkelijk vol te houden is, dat er slechts eene communis opinio bestaat omtrent de punten, door de Regeering voorgesteld. Bij de bespreking van het wetsontwerp kunnen daarom dan ook andere punten te berde gebracht worden zonder dat het verwijt kan treffen, dat men buiten eene partieele herziening gaat.

Ik zal echter om niet te veel van de aandacht der

vergadering te vergen, slechts enkele punten aanstippen.

En dan wil ik beginnen met datgene, waarover ik ook in het *Tijdschrift voor Strafrecht* geschreven heb, n.l. de rol van den garnizoenscommandant in het militair strafproces.

Naar mijne meening moet men dien commandant hier uitschakelen, wanneer men de militaire eischen in deze hoog wil stellen.

Toen in 1814 de militaire wetboeken werden ingevoerd, waren er bijna overal plaatselijke commandanten, die eene uitgebreide macht en veel zeggenschap over den troep hadden. Sedert is hun werkkring belangrijk ingekrompen, zelfs zóó, dat er maar vijf plaatselijke commandanten meer zijn en overal elders hun dienst wordt waargenomen door een der commandeerende officieren, den garnizoens-commandant. Een gevolg van de handhaving van dien plaatselijken of garnizoens-commandant in het militair proces is, dat bijv. de kolonel der infanterie in Amersfoort bepaalt, of een cavalerist of artillerist voor den krijgsraad zal terecht staan. Was dit tot nog toe geen groot bezwaar, het zal dit wel worden nu bij de invoering van het Wetboek van Militair Strafrecht en de Wet op de Krijgstucht enkele misdrijven en overtredingen in bijzondere gevallen krijgstuhtelijk kunnen afgedaan worden. Ik bedoel het te kwader ure in de Wet op de Krijgstucht opgenomen oneigenlijk disciplinair strafrecht. Een paar voorbeelden zullen voldoende zijn om aan te toonen tot welke dwaze verhoudingen men daardoor zal komen. Stelt u voor een man, beklaagd van diefstal van een paar laarzen, een pantalon, een borstel. De eene commandant beschouwt dit wel is waar onbestaanbaar met de militaire tucht, maar tevens van zoo lichten aard, dat de zaak buiten strafrechtelijke behandeling kan worden afgedaan en verwijst hem dus niet naar den krijgsraad. Een andere commandant is in een dergelijk geval van een ander gevoelen en meent, dat de man wel voor den krijgsraad moet worden gebracht. Hetzelfde kan zich voordoen bij insubordinatie. De eene commandant acht zich niet verantwoord als hij de zaak disciplinair afdoet, de andere

wel. Wanneer nu in Utrecht, Breda of den Bosch de kolonel-korpscommandant, die *alleen verantwoordelijk* voor de krijgstucht in zijn korps is, meent, dat de boosdoener ter wille van de tucht juist naar den krijgsraad moet verwezen worden, dan kan de majoor of luitenant-kolonel, plaatselijk-commandant, die *niet verantwoordelijk* is, beslissen, dat de man toch niet naar den rechter gaat, maar disciplinair gestraft wordt. Dit nu is in flagranten strijd met juiste militaire opvattingen. Natuurlijk geldt hetzelfde, al is het oogenschijnlijk in mindere mate, waar een garnizoenscommandant beslist over gevallen, waarbij de krijgstucht van een ander korps of korpsgedeelte dan waarover hij het bevel heeft, betrokken is. Laat men nu de beslissing in deze aan den plaatselijken of garnizoenscommandant, dan geeft men hem eene zeer ingrijpende bevoegdheid, die niet overeenkomt met onze militaire opvattingen.

M. i. moet de korpscommandant, beter met het oog op ons land wellicht de divisie-commandant, uitmaken, of de man al dan niet voor den krijgsraad zal worden gebracht. De korpscommandant toch blijft dan verantwoordelijk voor de krijgstucht, terwijl dit eveneens het geval is, wanneer de divisiecommandant de beslissing in handen krijgt, omdat deze de onmiddellijke chef van den korpscommandant is.

Overigens is het theoretisch wel de plaatselijke commandant, die beslist, doch in de practijk de auditeur-militair, die zegt, of de man voor den krijgsraad zal worden gebracht dan wel enkel disciplinair gestraft.

M. i. moet men dan ook de »exorbitante" macht, welke, de garnizoens-commandant thans heeft, laten vervallen en in het belang van de tucht in het leger, op den korpscommandant of op den divisie-commandant overdragen.

Wat het verschil met den Heer VAN BOLHUIS betreft, waarop zoo straks de Heer COLLETTE doelde, ik vermoed, dat hier aan eene schrijffout moet worden gedacht. De Heer VAN BOLHUIS is in het *Weekblad van het Recht*, n°. 8035 beangst, dat in tal van gevallen de garnizoenscommandant het bevel van

verwijzing niet goed zal opmaken en daarom wil hij, dat tijdens de procedure voor den krijgsraad daarin alsnog verandering zal kunnen worden gebracht. De Heer VAN BOLHUIS zal natuurlijk bedoeld hebben het schriftelijk bevel tot het bijeenkomen van den krijgsraad.

Immers ik meen — en de Heer COLLETTE heeft hier mijne meening zeer juist weergegeven — dat het bevel van verwijzing slechts heeft te bevatten eene opsomming der feiten, zoodat het niet aan juridische eischen heeft te voldoen en dat daarom het opmaken daarvan wel aan den garnizoenscommandant kan worden overgelaten. Het is niet meer dan eene officieele kennisgeving aan den beklagde, dat hij naar den krijgsraad verwezen is.

Een tweede punt, dat ik hier kortelings meen ter sprake te moeten brengen, is de quaestie van den rechtsgeleerden voorzitter van den krijgsraad. De Heer COLLETTE wenscht een rechtsgeleerde als griffier en heeft daarbij gewezen op het buitenland en meer bijzonder op België en Duitschland. Daar heeft men een gemengd college.

In Duitschland is de »rangälteste Offizier» »Vorsitzende» en »übt die Sitzungspolizei aus». Een rechtsgeleerde is »Verhandlungsleiter» en daarom werkelijk voorzitter. Hij maakt uit, hoe het verloop zal zijn, wie gehoord zal worden, enz. en, wanneer de »Vorsitzende» aan een getuige of beklagde eene vraag wil stellen, moet hij dit eerst vragen aan den »Verhandlungsleiter». Het militaire voorzitterschap is dus schijn en het is om het wezen, niet om den schijn te doen. Alle schijnvertoon benadeelt het prestige en moet dus vermeden worden. En daarom geloof ik, dat het beter is een rechtsgeleerde als voorzitter te hebben, zoowel in naam als in daad.

Daarbij komt, dat het van belang is, dat straks, wanneer openbaarheid en verdediging zijn ingevoerd, een deskundige de leiding van het proces heeft. Het is toch zeker geene gemakkelijke taak, voorzitter van den krijgsraad te zijn en vooral, wanneer men dan een lastig advocaat voor zich heeft, is het zeker geene aangename betrekking,

als men niet van alle rechtsvormen behoorlijk op de hoogte is.

De niet-rechtsgeleerde president zal dan aan den auditeurmilitair of aan den griffier moeten vragen, wat hij heeft te doen en dit kan zeker het prestige van den president niet verhoogen.

Ik kan hierbij er op wijzen, dat het door mij voorgestane stelsel ook weerklank heeft gevonden in de afdeelingen van de Tweede Kamer. »Vrij algemeen was men van meening» — zoo luidt het Voorloopig Verslag -- »dat bij deze gelegenheid ook behoort te worden bepaald, dat een rechtsgeleerde als voorzitter van den krijgsraad zitting zal hebben,» terwijl later bij artikel 3 van het ontwerp uitvoerig de voordeelen, verbonden aan het rechtsgeleerd voorzitterschap, worden opgesomd.

Doch er is nog meer. Op dit oogenblik gaat de auditeurmilitair mede in de raadkamer. Hij is de adviseur van den krijgsraad en voor het opmaken van het vonnis is het noodig, dat er zulk een adviseur is. Men kan niet vergen van officieren, dat zij het vonnis redigeeren. Dat is werk voor een jurist. Nu gaat het niet aan om den op partijstandpunt staanden aanklager als onpartijdig adviseur in raadkamer te gebruiken. Daarmede zou de verdediging voor een zeer groot deel te niet gedaan worden. Het is derhalve wenschelijk, ja noodzakelijk, dat de auditeur buiten de raadkamer gehouden wordt. In den krijgsraad moet van andere zijde voorlichting komen.

En nu kan men wel zeggen, dat de officier zich meer rechtskundige kennis kan eigen maken; ik heb dit gedaan, maar ik moet nog altijd de voordeelen er van ondervinden om van de nadeelen maar niet te gewagen.

Men moet ook over deze quaestie niet zoo gering denken. Wanneer men de rechtsstudie als zijne levenstaak beschouwt, kan men zich ook niet tevens wijden aan de tactiek en de krijgsgeschiedenis. Men schiet dan of in het eene of in het andere te kort. En nu vergete men niet, dat, als er sprake is van bevordering, men beoordeeld wordt naar zijne militaire bekwaamheden en geenszins naar zijne rechtskennis.

In Frankrijk bestaan de militair-rechterlijke colleges enkel

uit officieren, het rechtsgeleerd element ontbreekt er geheel. Nu heeft men daar ondervinding opgedaan met officieren, die niet genoeg op de hoogte van het recht waren. Wat heeft men toen voorgesteld? Men wil officieren bijzondere rechtsstudiën laten maken om hen als deskundigen in het militaire proces te gebruiken. Doch, opdat dit zal gelukken, wil men een »corps des conseillers de la justice militaire» instellen, waarin de »conseillers» blijven en bevordering maken, evenals bij ons de intendanten, in een afzonderlijk korps. Maar ook hiermede heeft men het doel niet bereikt. Immers, van militaire zijde wordt beweerd, dat deze »conseillers» niet genoeg militair zijn na verloop van eenigen tijd, terwijl de juristen terecht beweren, dat zij maar halve kennis van het recht hebben.

Het komt mij daarom het best voor, om, wil men de militaire rechtspleging handhaven, een rechtsgeleerde als voorzitter te nemen met vier of vijf militairen als leden en een griffier. Dit zou dan een officier kunnen zijn.

Men krijgt dan een stelsel, waarbij het niet meer noodig zal wezen, dat de auditeur-militair mede in de raadkamer gaat en deze wordt dus teruggebracht tot zijne eigenlijke rol van openbaren aanklager. De rechtsgeleerde voorzitter zal dan ook in de raadkamer op onpartijdige wijze zijne medeleden kunnen voorlichten.

Zeker kunnen de leden van den krijgsraad, wanneer zij voor een geheel jaar worden aangewezen, door routine wel wat handigheid in het rechtspreken leeren, doch kennis van het recht kunnen zij daardoor niet verkrijgen.

Nu kom ik tot een ander punt, door den Heer KOOLEMANS BEIJNEN besproken, nl. het opmaken van het bevelschrift tot bijeenroeping van den krijgsraad door den plaatselijken commandant.

Zou deze dit niet kunnen leeren, vroeg de Heer KOOLEMANS BEIJNEN. Neen, moet ik zeggen, want het geldt hier een juridisch stuk, waarin de elementen van het strafbare feit, dat ten laste gelegd wordt, nauwkeurig moeten opgenomen worden. Elke fout heeft vrijspraak ten gevolge. Zelfs voor een

jurist is het dikwijls moeilijk, eene dagvaarding juist te stellen. Ik herinner hier bijv. aan het geval van den arts te Bruinisse, die zijne vrouw heeft doodgeschoten. In de dagvaarding werd toen ten laste gelegd — als ik mij goed herinner — moord, althans doodslag, althans zware mishandeling met doodelijken afloop, althans het veroorzaken van den dood door schuld. Als men nu in zulk een geval één der »althansen» vergeet op te nemen, moet de man, wanneer de rechter het misdrijf juist zooals het vergeten is op te nemen, qualificeert, worden vrijgesproken.

Dit alles nu kan men den garnizoenscommandant niet leeren, tenzij hij ook meester in de rechten is. Hierbij vergete men niet, dat de dagvaarding een werk van studie is, waarvoor men ook den tijd moet hebben. Zoo komt het mij onmogelijk voor, dat de kolonels, garnizoenscommandanten te Leeuwarden, Arnhem en Haarlem, die tevens regimentscommandanten zijn, bij hun overstelpenden arbeid nog even respectievelijk 50, 160 en 140 dossiers jaarlijks bestudeeren om daaruit een juist gesteld bevelschrift tot bijeenroeping van den krijgsraad op te maken. Laat men dan ook het opmaken der dagvaarding over aan den garnizoenscommandant, dan zal daarvan niet veel terechtkomen, niet alleen, omdat hij daartoe onbekwaam is, maar ook, omdat hem tijd tot bestudeering van de dossiers ontbreekt.

In Frankrijk heeft men het opmaken der dagvaarding opgedragen aan een stafofficier, die aan den »général commandant la circonscription» toegevoegd is. Dit zou ook kunnen, maar dan moet dit ook in de wet worden geschreven. Het is natuurlijk, dat ten onzent daarvoor in de eerste plaats de auditeur-militair in aanmerking komt, die dan door mede-onderteekening voor de juiste redactie van het bevelschrift verantwoordelijk gesteld wordt. Dit stelsel bestaat ook in Duitschland, waar de »Gerichtsherr» het desbetreffend stuk uitvaardigt, mede-onderteekend door den rechtsgeleerden »Kriegsgerichtsrath.» Beter is het nog, dit zelfstandig aan den auditeur op te dragen. Volgt men dien weg niet, dan zullen in vele gevallen

militairen worden vrijgesproken, die niet vrij uit moesten gaan.

Wat nu de verdediging aangaat, vermeen ik, dat door de Heeren COLLETTE en KOOLEMANS BEIJNEN en ook door de Regeering te veel verwachtingen op de verdediging door een officier worden gebouwd. Zij meenen, dat de verdediging door een officier ook tot diens verplichtingen behoort, doch ik ben die meening niet toegedaan.

Er werd op gewezen, dat even goed als een officier lid van een krijgsraad moet zijn, ook de taak van verdediger van nature op hem rust, doch men vergeet, dat het lidmaatschap van den krijgsraad niet vrijwillig wordt aangenomen, zooals dit met de verdediging zal gebeuren. Daarbij komt, dat voor een groot deel de keuze van een verdediger door den beklagde geschiedt.

In Frankrijk nu heeft men sedert 1857 dit stelsel aangenomen; daar kan de soldaat als verdediger een advocaat, een officier, een vriend of een bloedverwant kiezen.

Welnu, de statistiek heeft uitgemaakt, dat zeer zelden een officier gekozen wordt, wellicht ook, omdat een soldaat meent, dat een advocaat zijne belangen beter weet te behartigen, maar vooral, omdat hij tegenover den advocaat vrijer uitspreken kan, onafhankelijker is.

Het is bovendien bekend, dat de verdediger, naast bekwaamheid, onafhankelijkheid tegenover den rechter moet bezitten. Dat het voor een officier soms al heel moeilijk wordt om tegenover zijn meerdere als verdediger voor een mindere op te treden, moet wel duidelijk zijn.

Nu zijn omtrent die verdediging door een officier wel zeer mooie woorden gebezigd, maar ik zou toch wel willen vragen of, wanneer wij hier eene Dreyfus-zaak hadden, de Heer COLLETTE, officier zijnde, dan wel als verdediger zou willen optreden. Trouwens, het behoeft niet eens eene Dreyfus-affaire te zijn, gevallen van insubordinatie zullen meestal groote moeilijkheden opleveren voor den officier-verdediger.

Uit eigen ervaring kan ik spreken, wanneer ik zeg, dat men zich in alle eenigzins belangrijke zaken niet zal wenden tot

een officier om als verdediger op te treden, maar wel tot een advocaat.

Maar nu de quaestie van de toevoeging. Zal men daarvoor de advocaten vinden? In Utrecht zal de Orde van advocaten wederom met veel werkzaamheden worden belast, indien althans niet eenparig wordt besloten om te weigeren toegevoegd te worden. Men heeft daar eene rechtbank, het Hoog Militair Gerechtshof en den Centralen Raad van Beroep. In eene week, zoo vertelde mij een advocaat aldaar, had hij voor de rechtbank twee zaken pro deo te behandelen (eene echtscheiding en eene strafzaak), terwijl hij bovendien toegevoegd was aan een militair beklagde. De Orde heeft daar gratis bijstand voor den Centralen Raad van Beroep dan ook geweigerd. Het is wel mooi om maar op te dragen en toe te voegen, maar de advocaat kan niet van niets leven. Daarom vrees ik, dat er geene advocaten zullen bereid gevonden worden, tenzij van staatswege een minimum-honorarium wordt gegeven.

Nu nog een enkel woord over de openbaarheid. Er is drieërlei openbaarheid. Ten eerste wat betreft den beklagde. Deze zal niet van alle stukken kennis kunnen dragen, want ik wijs er op, dat volgens artikel 129c wel de raadsman inzage van de stukken zal kunnen nemen, maar niet de beklagde. Als deze nu geen raadsman heeft, zal hij ook niet voldoende op de hoogte zijn van de tegen hem ingebrachte beschuldiging.

Men zegt: dat hij alles hoort bij het recolement op de terechtzitting. Maar dit gaat niet op, want dergelijke zaken kan men niet uit ééne voorlezing kennen en bovendien, wanneer hij aantekening van alles, wat hem minder juist of van belang voorkomt, wil houden, kan hij niet onder het voorlezen zeggen: »houd even op,» om alles op te teekenen. Trouwens, hoe zou dit ook op de terechtzitting kunnen! Het behoeft natuurlijk geen betoog, dat dit de openbaarheid is, die wel het voornaamste is.

Ten tweede de openbaarheid ten aanzien van den rechter. Deze moet alle omstandigheden kennen. Maar dit is nu, en ook

na de wijziging, niet het geval. Want de reciter put zijne kennis ook uit hetgeen hij leest en niet alleen uit wat hij hoort. Nu is het bekend, dat de verhooren voor officieren-commissarissen niet alleen niet woordelijk bevatten, wat de getuigen en beklaagde gezegd hebben, maar bovendien niet den indruk weergeven van die getuigen en beklaagde, zooals de officieren-commissarissen hebben verkregen. Doch niet dezen, maar de rechter moet oordeelen en beslissen.

Hij moet daarvoor de geheele toedracht der zaak leeren kennen, ook uit den indruk, dien hij van degenen, die eene rol er in gespeeld hebben, krijgt. En dit is in het ontwerp niet geregeld, zooals dat behoort. Zoowel de openbaarheid ten aanzien van den beklaagde als die ten aanzien van den rechter zijn niet in het ontwerp opgenomen, zooals men had mogen verwachten. Dat het hier op aankomt en niet, of militairen minder in rang dan den beklaagde op de terechtzitting zullen worden toegelaten, is dunkt mij duidelijk.

Eene werkelijke openbare behandeling is toch boven alles te verkiezen.

Worden *nu* getuigen gehoord, dan zullen zij hun best doen, zich goed te herinneren, wat zij voor officieren-commissarissen hebben gezegd, omdat zij daar reeds onder eede zijn gehoord en bang zijn voor tegenstrijdige verklaringen. Doch als de getuigen dan met den beklaagde worden geconfronteerd, krijgt men zeer dikwerf afwijkende verklaringen, hoewel het moeilijk is om eenmaal afgelegde verklaringen onder eede te doen wijzigen. De getuigen spannen zich zelfs bij verschil in om dat verschil goed te praten en niet voor alles om de waarheid te zeggen. Dit is nu eenmaal menschelijk en van daar, dat de strafrechtswetenschap zoo weinig mogelijk herhaalde verhooren wil. Eenmaal, maar dan goed, luidt hier meer en meer de eisch.

Ik acht het daarom gewenscht, dat allen, beklaagde en getuigen vóór den rechter worden gebracht en dat ook de beklaagde alle stukken zal kunnen lezen.

Ziedaar de openbaarheid, die ik zou verlangen.

In de derde plaats komt de openbaarheid ten aanzien van het publiek. Of men het publiek toelaat of niet, doet er minder toe; wel zou ik die toelating wenschen, doch zij is niet de hoofdzaak. Ik voor mij zou er niet bang voor zijn, militairen beneden een zekeren rang op de openbare terechtzitting toe te laten.

Wil men hieromtrent echter een regel, dan zou ik, mits men de openbaarheid ten aanzien van beklagde en rechter opneemt, de voorkeur er aan geven, dat de rechter in ieder geval vooruit beslist, of de openbaarheid geheel zal zijn uitgesloten, of wel zal zijn toegelaten.

Ik ben er niet zoo bang voor, dat een kapitein wordt uitgemaakt door een advocaat. Ik geloof met Prof. OETKER 1), dat een advocaat, die dit doet, voor een krijgsraad al heel slecht de belangen van zijn cliënt behartigt.

Nog een enkel woord over de regeling van het getuigenverhoor; wat hierover in het ontwerp staat, beteekent niet veel. Men kan ook niet alles, wat daarop betrekking heeft, in één artikel samenvatten.

In Duitschland heeft men voor het verhoor van de getuigen eene geheele reeks van paragrafen; eveneens voor het verhoor van deskundigen; voor de plaatsopneming; sectie; huiszoeking en in beslagneming, en voor het verhoor van den beschuldigde heeft men weder afzonderlijke paragrafen. Deze materie wordt in haar geheel geregeld in meer dan 70 paragrafen. En dit is ook noodig, want, zoo als ik zeide, men kan dit alles niet in één artikel omschrijven; men moet toch behoorlijk regelen stellen hoe de getuigen, deskundigen en beklagde moeten worden gehoord en daarom moet hieromtrent in de wet eene volledige regeling voorkomen.

Wat de preventieve hechtenis betreft, ben ik het eens met wat de Heer VAN DIJK erover heeft geschreven. Wat daarover in het wetsontwerp staat, is niets meer dan eene sanctie van de practijk. Ik acht dit zeer ongelukkig, omdat nu alles aan het bon vouloir van den auditeur-militair is overge-

1) Gericht, Gerichtshorr, Vertheidigung, blz. 34.

laten. Hij adviseert zonder zelf gebonden te zijn aan bepaalde regelen en eenmaal geadviseerd hebbende of nog niet daarom gevraagd zijnde, kan hij geen arrest bevelen. Zoo, om een enkel voorbeeld aan te halen, was een tamboer, die wegens verzet tegen de politie door den krijgsraad met drie maanden gevangenisstraf was gestraft, hangende zijne zaak in appel, gedeserteerd. Hij meldde zich te Groningen aan en werd van daar opgezonden naar zijn korps, dat toen ergens gekampeerd was. Hem daar zóó in arrest te houden, dat ontvluchting niet mogelijk was, ging moeilijk. Te meer daar hij nog weer voor den krijgsraad moest verschijnen en dus overgebracht werd naar de residentie, vroeg de betrokken commandeerende officier aan den auditeur om hem daar in arrest te houden. Vrees voor vlucht was toch gebleken gewettigd te zijn. Neen, gaf de auditeur ten antwoord, ten aanzien van het verzet tegen de politie heb ik indertijd geadviseerd om hem niet in arrest te houden en kan ik derhalve nu niet het tegendeel aan den krijgsraad voorstellen en, wat de desertie betreft, moet ik de verwijzing naar den krijgsraad door den garnizoenscommandant afwachten. Hier was arrest gewettigd en toch kon de betrokken tamboer niet in arrest gesteld worden dan bij het korps in eene tent, terwijl in andere gevallen, wanneer het niet geëischt wordt door de omstandigheden, de beklagde in het Huis van Bewaring wordt opgenomen. Alles hangt van het advies van den auditeur af.

Waarom niet de zaak geregeld zooals in Duitschland of wel als in het civiele strafproces ten onzent, gelijk de Heer VAN DIJK wil, en dus de zaak niet overlaten aan het bon vouloir van den auditeur-militair?

Nu nog een paar kleinigheden.

Men wil in den krijgsraad geene jongelui zitting geven. Volgens het ontwerp mag daarin wel zitting hebben een eerste-luitenant, doch niet een tweede-luitenant. Doch men wil dien tweede-luitenant wel de bevoegdheid geven om als waarnemend compagniescommandant eene disciplinaire straf op te leggen, hetgeen toch wellicht meer verantwoordelijkheid vordert.

Waarom mag hij dan ook niet in den krijgsraad zitting hebben? Daarbij komt, dat men op zeer verschillenden leeftijd eerste luitenant wordt. Naar mijne meening moet men daarom eene leeftijdsgrens stellen, maar geen verschil maken, wat den rang betreft.

Wat erger is en waarop de Heer COLLETTE ook reeds heeft gewezen, al is het juist andersom, is, dat een militie- of reserve-officier niet als verdediger kan optreden. Dat zulk een officier, die wellicht niet een vol jaar onder de wapenen blijft, geen lid van den krijgsraad kan zijn, is natuurlijk, maar voor de uitsluiting als verdediger bestaat inderdaad geene reden en vooral niet, wanneer die reserve- of militie-officier meester in de rechten is.

Ten slotte wensch ik een tweetal opmerkingen te maken betreffende de goed geschreven inleiding van den Heer VAN DIJK als blijkt, dat ik met belangstelling ervan kennis nam.

Op bladz. 5 zegt de Heer VAN DIJK, dat »de *omvang* der militaire jurisdictie reeds daarom buiten beschouwing blijft, omdat de regeling daarvan niet in de formeele militaire strafwetten wordt gevonden". Ik acht dit minder juist. Niet alleen toch vindt men in Duitschland, Frankrijk, Zwitserland en Noorwegen de regeling der competentie in de formeele militaire strafwetten, maar ook ten onzent is dit het geval, waar die competentie *ratione personae* in de Provisioneele Instructie en in de Rechtspleging en *ratione materiae* in de Provisioneele Instructie en in het Crimineel Wetboek, doch hier ten onrechte, wordt gevonden. In het Crimineel Wetboek, nu in het Wetboek van Militair Strafrecht behooren alleen de omvang en de werking van de strafwet in materieelen zin geregeld te zijn.

En op bladz. 60 lees ik: »zoo is eene bepaling, dat vervanging van den toegevoegden door een gekozen raadsman kan plaats hebben, overbodig, aangezien de beklaagde dadelijk de bevoegdheid bezit, een raadsman te kiezen". Ook dit acht ik minder juist, hetgeen de schrijver wel bij nader inzien zal toegeven. Wat toch is het geval? Om een raadsman te kiezen moet men over geld beschikken om hem te kunnen honoreeren. Nu is het heel wel mogelijk, dat een beklaagde, nog niet

de zekerheid hebbende over een voldoende bedrag te kunnen beschikken — familie of bloedverwanten hebben nog niet definitief toezegging op hulp gedaan — verzoekt om een toegevoegden raadsman, zoowel om den termijn niet te laten verlopen als om misschien bij weigering van financieelen steun toch een verdediger te hebben. Krijgt hij nu, nadat hem een verdediger is toegevoegd, de beschikking over voldoende geldmiddelen, dan moet hij nog in de gelegenheid zijn, een raadsman te kunnen kiezen. Natuurlijk binnen zekeren termijn. Van daar, dat het »overbodige» niet zoo geheel juist was gezegd.

Mijnheer de Voorzitter ! Ik heb reeds veel, wellicht te veel van de welwillende aandacht der heeren gevegd en zal daarom eindigen. Gelijk ik in den aanvang zeide, ik ben voorstander van de geheele afschaffing der militaire rechtspleging. Doch ik zou het betreuren, indien wij eene wet kregen, schadelijk voor de krijgstucht. Mocht men derhalve, nu de Regeering meende nog niet tot eene algeheele herziening te moeten overgaan, zich met eene partieele herziening tevreden stellen, dan acht ik het dringend noodzakelijk, dat het besproken ontwerp nog gewijzigd wordt.

Ik hoop intusschen, dat de voorgestelde verbeteringen, voor zooveel mogelijk en noodig aangevuld, spoedig in werking zullen kunnen treden, waardoor wij een eersten stap zullen hebben gedaan op den weg om ons van het middeneeuwsch militair proces te verlossen.

De Heer COLLETTE : Met belangstelling heb ik de beschouwingen van den Heer VAN ENGEN gevolgd.

Gaarne zou ik den geachten spreker uitvoerig geantwoord hebben. Evenwel, de Voorzitter vestigt te recht de aandacht van de vergadering op het reeds zeer ver gevorderde uur. De leden zullen het mij, in verband daarmee, wel niet ten kwade duiden, wanneer ik mij veroorloof thans in telegramstijl te spreken.

De Luitenant VAN ENGEN heeft ons door het noemen van

data er aan herinnerd, dat er tientallen jaren voorbijgaan voor en alcer strafwetten den weg »*studeerkamer—Staatsblad*» afgelegd hebben. Zeer juist; maar laten wij dan ook het aanhangige Ontwerp, dat vele en gewichtige verbeteringen biedt, een »van harte welkom» toeroepen, al blijft er — zoouls door de Regeering in de M. v. T. herhaalde malen en nadrukkelijk gereleveerd is — nog veel te wenschen over.

Beter een vogel in de hand, dan tien in de lucht.

Ik kan daarbij de meening van den Heer VAN ENGEN niet deelen, waar hij zegt dat een ontwerp, bewerkt in den zin van den Franschen Code pénal militaire, betrekkelijk spoedig het *Staatsblad* zou bereiken.

Geheel sta ik aan de zijde van den Heer VAN ENGEN, waar hij betoogt, dat niet de plaatselijke- en garnizoenscommandanten, doch de korpscommandanten, in het algemeen de troepencommandanten, zouden behooren te beslissen of eene zaak krijgstuuchtelijk, dan wel strafrechtelijk moet worden behandeld.

Dit is de erkenning van de wenschelijkheid de bevelvoering (*Kommandogewalt, Befehlsbereich*) en de nitoefening der rechtspraak in ééne hand te vereenigen, niet waar? De beteekenis van dit beginsel is helder uiteengezet in de Begründung van de Deutsche Militärstrafgerichtsordnung.

Ging men er ten onzent toe over, ook voor vredestdjd gecombineerde divisïën te vormen, en werden de divisiecommandanten, evenals in België, ook met het territoriale commando belast, hetgeen in menig opzicht aanbeveling verdiende, dan zou m. i. de divisiecommandant de militaire autoriteit zijn, die in hoogste instantie omtrent de al of niet verwijzing naar den militairen rechter zou moeten beslissen en de dagvaarding — het *bevel* van art. 129 Ontwerp -- zou moeten maken. Aan dien opperofficier ware een auditeur of deskundig officier toe te voegen.

Maar onze R. L. (Wet Rechtspleging Landmacht) huldigt

nu eenmaal een *geheel ander* beginsel; zij is niet te wijzigen in den zin als bedoeld door den Heer VAN ENGEN.

Naar hetgeen ik èn in Duitschland èn in België uit goede bron vernam, voldoen de gemengde krijgswetenschappen over het algemeen goed.

Ik weet, dat enkele juristen het burgerlid den »souffleur» van den militairen Voorzitter noemen; elders heet het de militaire President is een voorwerp »nur von decorativer Natur», enz. Tegenover die weinig vleeiende qualificatiën, staat de meening o. m. van Prof. VON MARCK.

Het blijft alsnog mijne overtuiging: een deskundig militair als *Voorzitter*.

Ik ga geheel mede met den geachten spreker, waar hij er op wijst, dat de studie van het strafrecht bevorderd moet worden. In Duitschland bijv. geniet de Gerichtsoffizier eene jaarlijksche toelage.

Uit mijn inleidend woord is, naar ik mij vlei, duidelijk gebleken, dat ik het hoog noodig acht, eene kern van officieren te scheppen, die op het gebied van het strafrecht wetenschappelijk onderlegd zijn.

Er moet een afzonderlijke rechtscursus gehouden worden voor officieren. In een à twee jaar kunnen de studiën best afgelopen zijn.

Vergeten wij vooral niet, dat de militaire rechter met het civiel recht om zoo te zeggen niets te maken heeft. Jhr. Mr. DE SAVORNIN LOHMAN merkte een paar jaar geleden in de Juristen-Vereeniging zeer juist op: »de militaire rechter behoeft zich het civiel-recht niet eigen te maken.»

De Heer VAN ENGEN zeide ongeveer: »de strafrechtswetenschap eischt, dat wij ons leven aan haar wijden.» Surpasser la chose, c'est manquer le but.

Voor hem, die zijn leven wijdt aan de bestudeering der strafrechtswetenschap, worde een zetel open gehouden aan de Universiteit; een zoodanig officier zal veelal, met allen eerbied

voor de rechtswetenschap, minder geschikt zijn om als militair lid van een krijgsraad op te treden. 1)

Ik kan bij nader inzien wel toegeven, dat het geen bezwaar ontmoet, reserve-, landweer- en militieofficieren, doctor in de rechten zijnde, de bevoegdheid toe te kennen, als *verdediger* op te treden, mits niet gedurende den korten tijd, dat zij voor oefening onder de wapenen zijn.

In mijne inleiding heb ik er op gewezen, dat de beklagde, ook voor het geval hem een verdediger wordt *toegevoegd*, m. i. de keus gelaten moet worden tusschen een officier en een advocaat; dienovereenkomstig ware het ontwerp te wijzigen.

Ik merk nog op, dat te velde de beklagde wel altijd door een officier bijgestaan zal moeten worden, en dat de officieren van de administratie bij de Zeemacht reeds sedert eenige jaren de taak van verdediger vervullen. 2)

Ik breng in herinnering, dat ik in overweging gaf, daarbij de Duitsche wet aanhalende, te bepalen, dat alleen de rechtsgeleerden, *die tot advocaten bij de militaire rechtbanken aangesteld zijn*, als verdediger kunnen optreden of als zoodanig e. g. ambtshalve aangewezen kunnen worden. 3)

1) „Laten wij, juristen — aldus Mr. ROLLIN COUQUERQUE (Juristen-Vereeniging 1900) — eerlijk bekennen: „evenals alle wetenschap is ook „die van het Staats- en Strafrecht publiek eigendom en door een ieder „aan te leeren, ook al heeft men geen Grieksch of Latijn gestudeerd of „het Romeinsche privaatrecht beoefend;”

Prof. VAN HAMEL (Juristen-Vereeniging 1881): „De oorlogstoestand heeft „zooveel eigenaardigs, dat wij ons bijna geene rekenschap kunnen geven „van hetgeen hij eischt.”

Wanneer de criminalist erkent niet te weten, wat de oorlogstoestand eischt, kan hij dan wel beoordeelen, wat de krijgstuicht in tijd van vrede beoogen moet en welke de noodzakelijke voorwaarden zijn van haar bestaan? (Mr. ROLLIN COUQUERQUE, Juristen-Vereeniging 1900).

2) „Omtrent de zorg en toewijding, waarmede deze officieren hunne „taak geheel belangeloos vervullen, kan niet anders dan met de meeste „waardeering worden getuigd.” (Memorie van Toelichting.)

3) Prof. VON MARCK verdedigt de bijzondere aanstelling op de navolgende gronden:

„Subjectiv in der Erfahrung, dasz ein immerhin nicht unerheblicher „Bruchtheil dieses Staudes des Amtes nicht immer in der idealen Weise „waltet, objectiv darin, dasz auf dem militärischen Rechtsgebiete das „höchste Gut des Heeres, *die Disciplin* zu schützen ist.”

Aan die advocaten ware dan, overeenkomstig de bedoeling van Mr. VAN ENGEN, een honorarium toe te kennen voor elke zaak, welke zij pro deo behandelen.

Zeer juist heeft de Heer VAN ENGEN onderscheiden: openbaarheid tegenover den beklagde, tegenover den rechter en tegenover het publiek. Het laatste komt er het minst op aan, aldus ongeveer de Heer VAN ENGEN.

Maar openbaarheid tegenover beklagde en rechter eischt mondelinge en rechtstreeksche behandeling voor den beslissenden rechter. Wie zou dat algemeen erkend beginsel niet gaarne in het ontwerp belichaamd zien? Het schriftelijk inquisitoriaal proces laat echter dergelijke omvangrijke wijzigingen beslist niet toe. Mondelijkheid en onmiddellijkheid moeten wel voor het tegenwoordige achterwege blijven.

En nu dan nog de zgn. »onzelfstandigheid» van den officier, waardoor deze minder geschikt zou zijn om als lid van den krijgsraad of als verdediger op te treden. Let wel, het geldt hier den *persoon*, en niet de vraag of de *wet* voldoende waarborgen geeft.

Ik ben gedurende vijf jaar in de standplaats van een krijgsraad in garnizoen geweest: ik heb zeer dikwijls in den krijgsraad zitting moeten nemen en ik heb van die onzelfstandigheid *niets* gemerkt.

Tweemaal heb ik een officier als verdediger hooren optreden voor een raad van onderzoek; ik heb hem in gepaste en juist gekozen bewoordingen alles hooren zeggen, wat hem op het hart lag en den beklagde kon ten goede komen.

De Heer VAN ENGEN noemt, in verband met dit onderwerp, de *Dreyfus*-zaak; de Hoogleeraar SIMONS, zijn leermeester, heeft een paar jaar geleden in de Juristen-Vereeniging er aan herinnerd, dat de Fransche *burgerlijke* Justitie in de *Dreyfus*-aangelegenheden ook allesbehalve smetteloos behandeld heeft.

Jhr. Mr. DE SAVORNIN LOHMAN (*Tijdschrift voor Strafrecht* 1900): »Uitnemende magistraten hebben in de zaak

DREYFUS handelingen gepleegd, die lijfrecht indruischen tegen alle regelen eener goede, onpartijdige rechtsspraak." Het verbaast mij, den geachten spreker nu nog eens met »L'Affaire" te zien komen aandragen! 1)

De bekende en zoo kundige schrijver op militair strafrechtelijk gebied C. J. BLOK, die daarenboven wijzen kan op eene groote ervaring, verklaart: »Mijne volkomen onafhankelijkheid als fiscaal is altijd ten volle door de vlootvoogden (geen dezer is meer in dienst) erkend."

Leest en herleest, wat de Kolonel KOOLEMANS BEIJEN in 1900 in zijn praeadvies betoogde: De plicht tot gehoorzaamheid, dien wij steeds zullen betrachten, en daarop zelfs trotsch zijn, doet ons niets verliezen van onze zelfstandigheid en onafhankelijkheid, wanneer wij zaken moeten behandelen, als bij de rechtsspraak, waarbij van meerdere of mindere geene sprake is.

Zij, die weeklagen over onzelfstandigheid en onafhankelijkheid van den militairen rechter of van den militairen verdediger, houden zij wel voor oogen de gulden woorden, die Prof. von MARCK tot de officieren richt: »in doppelter Richtung wird von dem Offizier der Freiheit des Wortes nicht Spielraum gegeben werden, nämlich nicht zu Angriffen, deren Heranziehung die vertretene Sache nicht gebietet, und ferner darin dasz die nothwendigen Angriffe in Formen geschehen, die die Disziplin nicht schädigen." 2)

1) »L'Affaire", deze zoo diep-droevige zaak, werkt op sommige personen, jurist en niet-jurist, als de roode lap op een stier.

In een bestek van ongeveer twaalf regels hooren wij Mr. J. A. LEVY in de Ned. Juristen-Vereeniging (1900) de navolgende uitdrukkingen bezigen: »een onschuldige schier doodgemarteld", »rechtsverkrachting", »spons, waarmede een bloedvlek was weg te vagen", »gegalonneerde boeven" (!), »doodzwijgen", »gehoonde justitie". (Zie Verslagen der Marine-Vereeniging 1903. Studie van den officier van administratie C. J. BLOK.)

De Heer VAN ENGEN zal wel begrijpen, dat ik zijne vraag »of ik als officier in eene DREYFUS-zaak als verdediger zou willen optreden" stilzweigend ter zijde leg.

2) Ter vergadering hebben vorenstaande aanhalingen natuurlijk niet woordelijk plaats gehad; ook werden bronnen en schrijvers niet steeds door mij vermeld.

Hiermede wil ik eindigen, ook al heb ik al hetgeen ik aantekende, nog niet ter tafel gebracht.

Ik heb gezegd.

De Heer VAN DIJK: Mijnheer de Voorzitter, wanneer ik had kunnen vermoeden, dat het zoo laat zou worden, alvorens ik gelegenheid zou hebben, aan het woord te komen, dan zou ik verzocht hebben, de verschillende sprekers allen afzonderlijk te mogen beantwoorden. Thans is het wel wat moeilijk om eene volledige beantwoording te geven van alles wat gezegd is. Ik zal dan ook slechts enkele punten ter sprake kunnen brengen; dat bezwaar is echter niet zoo groot, omdat ik voor een groot deel kan volstaan met eene referentie naar mijne verhandeling en naar hetgeen door andere sprekers omtrent eenig punt in het midden is gebracht.

Te voren wensch ik echter een woord van dank uit te spreken voor de welwillendheid, waarmede mijn arbeid is ontvangen en voor de waardeerende woorden, door verschillende sprekers tot mij gericht. Een woord van dank bovendien aan den Kolonel KOOLEMANS BEIJNEN, die nog eens eene lans heeft gebroken voor het strafrecht als studievak aan de inrichtingen van militair onderwijs. Ik heb daaromtrent op bladz. 31 van mijne verhandeling slechts eene korte opmerking gemaakt, dat nl. eenige uitbreiding der rechtsstudie m. i. niet steeds tot de onvervulde wenschen zou behoeven te behooren; van harte sluit ik mij aan bij hetgeen over die zaak nader door den Kolonel KOOLEMANS BEIJNEN is gezegd.

Wanneer ik nu verder de gevoerde besprekingen naga, dan kom ik in de eerste plaats tot de uitvoerige inleiding van den Heer COLLETTE, waarin slechts weinig voorkomt, wat zou kunnen gelden als bestrijding van hetgeen in mijne verhandeling is geschreven; ik meen dan ook te mogen zeggen, dat hij het in hoofdzaak met mij eens is. Slechts op enkele punten bestaat er verschil van meening, o. a. voor wat betreft het niet toelaten van bepaalde categorieën van militairen tot de openbare terechtzittingen van den krijgsraad, wanneer een meerdere

terecht staat. Ook de Kolonel KOOLEMANS BEYNEN sprak over dit onderwerp en voerde o. a. aan, wat door den tegenwoordigen Luitenant-Generaal DEN BEER POORTUGAEL in 1881 werd gezegd in zijn praeadvies aan de Nederlandsche Juristen-Vereeniging, dat nl. de verdediger de slechte gewoonte zou kunnen hebben, allerlei in het midden te brengen, wat afbreuk zou doen aan de krijgstuicht. Daar ben ik echter volstrekt niet bang voor. De president van den krijgstraad is belast met de handhaving van de terechtzittingspolitie en moet den verdediger, die zich op ernstige wijze te buiten gaat, het woord kunnen ontnemen. Trouwens, welke benadeeling van de krijgstuicht vreest men eigenlijk? Zooals ik reeds in mijne verhandeling aanvoerde, zal de meerdere, van wien »onthullingen» mogelijk zijn, in de eerste plaats de krijgstuicht hebben benadeeld, waartegen geen beter redres kan worden gevonden dan in eene behandeling der zaak, waarbij ook de mindere kan zien, dat zonder aanzien des persoons wordt recht gedaan; vreest men, dat de meerdere zijn prestige later niet meer zal kunnen handhaven, dan zal het gepleegde feit ook wel van dien aard zijn, dat in ernstige gevallen ontslag zal worden gegeven, in mindere ernstige overplaatsing zal kunnen plaats hebben. De Kolonel KOOLEMANS BEIJNEN zou, met het oog op het laatst aangevoerde, het woordje »gewichtige» uit het voorgestelde art. 130 willen laten vallen, maar dat maakt de zaak niet beter, want dan krijgt de uitsluiting nog grooteren omvang.

Wij hoorden van den Heer VAN ENGEN, en dat ben ik volkomen met hem eens, dat de openbaarheid tegenover het publiek de minst belangrijke is van de openbaarheid, zooals die in het belang van den beklaagde zou moeten zijn, en nu hebben wij in het Ontwerp in hoofdzaak slechts *deze* openbaarheid; door de voorgestelde bepaling wordt die openbaarheid wel niet uitgesloten, maar er ligt toch eene verkorting in. Laten wij bedenken, dat de militaire justitie een teer plantje is en dat elke beknibbeling op een algemeen als juist erkend beginsel den schijn wekt, dat zij geene critiek zou kunnen ver-

dragen. Ik meen dan ook bij de door mij verdedigde meening te kunnen volharden.

Wat betreft het opmaken der dagvaarding door den garnizoens-commandant wensch ik er nog eens op te wijzen, gelijk ook heden avond door verschillende sprekers is gedaan, dat het hier een processtuk geldt van hooge beteekenis, dat dan ook met de uiterste zorg moet worden opgemaakt. Hierbij is een eerste vereischte een groote dosis rechtskennis, die in het algemeen niet het deel zal zijn van den garnizoens-commandant. Wel zal ook accuratesse onmisbaar zijn, maar dat is het niet uitsluitend, zelfs niet in de eerste plaats. In het volgende geval was er bijv. gemis aan accuratesse. Aan visschers was ten laste gelegd, dat zij huisvredebreuk hadden gepleegd aan boord van een schip, liggende in het Eierlandsche gat in de Zuiderzee; zij moesten worden vrijgesproken uit hoofde van onjuiste aanduiding van de plaats, daar het Eierlandsche gat ligt in de Noordzee, terwijl nieuwe vervolging ter zake van hetzelfde feit moest uitloopen op niet-ontvankelijkverklaring van het openbaar ministerie. Maar in de eerste plaats komt het toch altijd aan op de juiste vermelding van de elementen van het misdrijf, en dat is eene vraag van rechtskennis. Noodzakelijk dunkt het mij daarom, dat de dagvaarding wordt opgesteld door den auditeur-militair, die dan zijne juiste plaats inneemt als openbaar ministerie. Het bevel tot bijeenroeping van den krijgsraad kan, volgens het stelsel der R. L., blijven opgedragen aan den garnizoens-commandant. Daartegen bestaat geen enkel bezwaar, maar evenmin zal er m. i. bezwaar tegen bestaan, dat, bij verandering van stelsel, de president van den krijgsraad dat college telkenmale bijeenroept; dat zou zelfs aanbeveling verdienen . . . . .

De VOORZITTER. Zou ik den geachten spreker in overweging mogen geven — met het oog op den tijd — om wat hij nog te zeggen heeft, schriftelijk te willen mededeelen om het dan op te nemen als bijlage in de derde aflevering van ons Organ ?

De Heer VAN DIJK. Ik zou er prijs op stellen, Mijnheer de Voorzitter, nog met een kort woord een paar opmerkingen te maken.

Wat de Heer COLLETTE heeft gezegd omtrent de wenselijkheid van de toevoeging van een griffier aan den krijgsraad, daarmee kan ik inderdaad geheel instemmen, en zoo zal het dan ook in de toekomst *moeten* worden; maar ik meen, dat het de grenzen dezer *partieele* herziening zou overschrijden en dat het ook uiterst moeilijk zou zijn, den griffier in te schakelen. Wannecr we voor oogen houden, welke functiën de auditeur-militair in het militair strafproces vervult, dat hij gedurende het voor-onderzoek niet alleen secretaris, maar ook openbaar ministerie is (al moge de Heer VAN ENGEN dat niet met mij eens zijn) en tevens de taak van rechter-commissaris, althans ten deele, waarneemt, dan geloof ik, dat het aan groote bezwaren onderhevig zou zijn, eene splitsing dier functiën te ondernemen, zonder de geheele regeling uit elkaar te rukken.

Enkele sprekers wenschen het burgerlijk element in den krijgsraad te brengen, hetzij als rechtsgeleerd voorzitter, hetzij als rechtsgeleerd lid. Dat lacht mij niet toe, waar immers de bedoeling voorzit: het verschaffen van overwicht in de beoordeeling van juridische vraagstukken. Dan gaat de zelfstandigheid van de leden onderling verloren. Neen, geen overwicht van enkele leden, maar als eisch, dat de officieren, geroepen om in den krijgsraad zitting te nemen, over voldoende rechtskennis kunnen beschikken om zelfstandig over alle vraagstukken te oordeelen. Dan eerst kan van eene rechtspraak van het geheele college sprake zijn.

De Heer COLLETTE wenscht beperking van het aantal krijgsraden tot *drie*; daarmee kan ik geheel medegaan, maar ik doe opmerken, dat krachtens art. 130 R. L. de regeling daaromtrent is overgelaten aan Koninklijk Besluit, gelijk het dan ook nu bij Koninklijk Besluit geregeld is, zoodat deze zaak buiten de lijn van het Ontwerp ligt en nieuwe regeling daarvan onafhankelijk van eenige wetswijziging kan plaats hebben. De Heer COLLETTE wenscht verder de bevoegdheden van de garnizoens-commandanten te concentreeren in de hand van de

bevelhebbers der militaire afdeelingen, en de Heer VAN ENGEN zou daarvoor liever de divisiecommandanten zien aangewezen, met welk denkbeeld ook de Heer COLLETTE daarna volle instemming heeft betuigd. Wat mij betreft, het komt ook mij gewenscht voor, dat de garnizoens-commandant in de toekomst uit het militair strafproces verdwijnt, maar of de divisiecommandant, die toch zeker zijne handen vol heeft aan zijne andere bezigheden, de aangewezen autoriteit zou moeten zijn, betwijfel ik; opdracht van deze functie aan den bevelhebber lijkt mij meer practisch.

De VOORZITTER: Zou ik den spreker mijn verzoek van zoo even mogen herhalen? Het is bijna middernacht.

De Heer VAN DIJK: Nog slechts een paar woorden, Mijnheer de Voorzitter. De Heer VAN ENGEN leest uit hetgeen ik op bladz. 60 van mijne verhandeling heb geschreven, dat ik vervanging van een toegevoegden door een gekozen raadsman niet wenschelijk acht. Zoo staat het daar echter niet; ik gaf slechts de verklaring van hetgeen in het betrokken artikel ligt opgesloten. Echter is m. i. de vervanging inderdaad niet noodig, wanneer slechts de termijn, den beschuldigde gegeven voor het doen zijner keuze, langer wordt gemaakt; daarop heb ik dan ook op dezelfde bladzijde gewezen.

Voorts spreekt de Heer VAN ENGEN zijne verwondering uit over mijne verklaring op bladz. 5 der verhandeling, dat de regeling der militaire jurisdictie niet in de formeele militaire strafwetten wordt gevonden, en dat zij dientengevolge in dit Ontwerp niet is opgenomen. Ik betwist volstrekt niet, dat de regeling der militaire rechtsmacht in het formeel strafrecht *tehuis behoort*, maar geef alleen te kennen, dat in de thans geldende formeele militaire strafwetten die regeling niet wordt *gevonden*. Wel wordt daarin geregeld, zij het ook onvolledig en onduidelijk, de *absolute* en de *relatieve* bevoegdheid, maar waar sprake is van regeling der militaire jurisdictie, wordt gedoeld op eene opdracht van *algemeene* bevoegdheid, en die wordt in die wetten gemist.

Ik zal het hierbij laten, mij voorbehoudende schriftelijk enkele aanvullingen te geven 1).

De Heer KOOLEMANS BEIJNEN : Een enkel woord slechts. Ik ben het geheel eens met den Heer VAN ENGEN, dat er zeer veel aan ons militair strafrecht ontbreekt. Doch de vraag is nu : of men de aangeboden verbeteringen moet aannemen of verwerpen. En dan zeg ik uit volle overtuiging, dat men die moet aannemen.

De VOORZITTER : Mijne Heeren ! Het naderend middernachtelijk uur roept ons huiswaarts. Als interimair voorzitter noemde ik het een voorrecht, deze vergadering te mogen openen. Haar verloop heeft bewezen, dat ik niets te veel gezegd heb. Een opgewekt en tevens in vele opzichten beteekenisvol debat zal eerlang in ons Orgaan geboekt worden. De tijd ontbreekt mij, helaas, zelfs eene beknopte resumptie te geven van al het wetenswaardige, dat wij hier heden avond mochten hooren ; maar de volgende beschouwingen zou ik toch nog gaarne onder uwe aandacht willen brengen :

1°. *De benoeming van slechts 1 officier-commissaris tot lid van den krijgsraad.* Het militair strafproces is opgetrokken op het beginsel der schriftelijke behandeling. Het zwaartepunt van dat proces ligt niet in het onderzoek ter terechtzitting van den krijgsraad, maar in de gerechtelijke informatie of het onderzoek vóór officieren-commissarissen. Hunne instructie of informatie is het hoofdonderzoek. Zij hooren niet alleen den beklagde, doch nemen, zoo noodig en zoo mogelijk, ook een volledig verhoor af van alle getuigen. De resultaten van hunne instructie zijn en blijven de voornaamste bron voor de beslissing van den krijgsraad ; want hetgeen dit college onderzoekt, mag in den regel den naam van onderzoek ter nauwernood dragen. Zijn de officieren-commissarissen in de gelegenheid geweest bij het vormen van hun oordeel met

---

1) Men zie de bijlage I, in deze aflevering opgenomen.

persoonlijke indrukken rekening te houden, dit groote voorrecht missen de leden van den krijgsraad zeer vaak. Hun oordeel is voor het grootste gedeelte gebaseerd op hetgeen hun in den krijgsraad wordt voorgelezen door den auditeur-militair. Van welke waarde de persoonlijke indrukken zijn, weten zij, bevoegd tot het opleggen van disciplinaire straffen, en zij, die straf en strafreden mogen wijzigen. Maken de officieren-commissarissen deel uit van den krijgsraad, dan zullen zij dus als rechter niet slechts op hunne plaats zijn, maar mogen zij tevens worden geacht van de te behandelen zaak méér te weten dan de overige leden van den krijgsraad. »Ter beperking van eventueel overwicht» stelt de Regeering evenwel voor, art. 136 R. L. zoodanig te wijzigen, dat in elk rechtsgeding slechts 1 der officieren-commissarissen in den krijgsraad zitting zal hebben. Het zou dus te doen zijn om het »overwicht» en dat in een college, waar ook de zelfstandigheid van de leden onderling zoo hoog mogelijk moet worden opgevoerd! Terecht heeft een deskundige uit de jongere school dit voorstel geenszins eene verbetering genoemd, ofschoon ik bedenking heb tegen zijne bewering, dat het »waar» is, dat officieren-commissarissen »bevooroordeeld» zijn. Van mannen, die geroepen worden, mede te werken tot de herstelling der verstoorde rechtsorde en volkomen bekend zijn met geest en strekking van art. 70 R. L., mag slechts worden verondersteld, dat hunne gevestigde overtuiging hen in eene bepaalde, doch daarom niet altijd per se voor den beklagde ongunstige richting zal leiden. Zeer juist overigens laat de hier bedoelde deskundige op die onjuiste beoordeeling der officieren-commissarissen volgen: »maar liever rechters als zij,» die althans hun oordeel hebben gegrond op persoonlijke indrukken, dan »rechters, die met den besten wil niet zoo goed tot oordeelen in staat zijn,» omdat zij die indrukken niet konden opdoen. De Regeering heeft bij het ontwerpen van het gewijzigde art. 136 R. L. aan art. 149 W. v. Sv. en de wenschelijkheid gedacht, dat de beslissende rechter niet onder den invloed mag komen der in de instructie van de

zaak gevormde meening van den rechter-commissaris, doch dat hij alleen zal oordeelen naar datgene, wat ter openbare terechtzitting blijkt. Vergelijkt men hier niet twee quaestiën, die voor geene vergelijking vatbaar zijn? In het burgerlijk strafproces is het mondeling, rechtstreeksch onderzoek vóór den beslissenden rechter hoofdonderzoek, dat in de militaire procedure feitelijk het schriftelijk onderzoek der officieren-commissarissen is. Erkend wordt, dat »de mondelinge voorlichting» van een officier-commissaris voor »zijne medeleden van den krijgsraad» nuttig kan zijn, omdat dan »althans een van de leden van den krijgsraad in de mogelijkheid is, persoonlijke indrukken, die getuigen en beklaagde(n) op hem hebben gemaakt, aan zijne medeleden mede te deelen»; doch om het gevaar te bezweren, dat tegenover dat nut staat, namelijk dat de ervaring van »hem, die uit den aard van zijne functie van officier-commissaris de zaak het best kent,» een bedenkelijken invloed kan uitoefenen op die »medeleden», wordt het beter geacht, voortaan »in elk rechtsgeding» slechts »één der officieren-commissarissen» tot lid van den krijgsraad te benoemen. Indien men »overwicht» vreest, dan is het zoo zeker niet, dat men altijd minder »overwicht» zal hebben door 1 der 2 officieren-commissarissen in plaats van beiden tot lid van den krijgsraad te benoemen. Van tweeën een. Ziet men — wat ik niet doe — in dien invloed gevaar, dan mogen zij geen van beiden in den krijgsraad zitting nemen, maar stelt men daarentegen op hunne medewerking in dat college prijs — niet om, door het mededeelen van hunne persoonlijke indrukken aan de andere leden van den krijgsraad, deze in het vormen van hun oordeel een handje te helpen, dat een slecht beginsel is, maar omdat zij hun eigen oordeel uit persoonlijke indrukken hebben opgebouwd, dat een goed beginsel is — dan moeten zij ook beiden in dat college als lid optreden. Uit de combinatie van een goed en een slecht beginsel kan geen goed beginsel geboren worden.

2°. *Het instituut der verdediging.* Juich ik deze voorgestelde kapitale verbetering in de militaire rechtspleging niet minder

warm toe dan die betreffende de openbaarheid der terechtzittingen van den krijgsraad, zij gaat m. i., wat de rechten der verdediging aangaat, niet ver genoeg. Volgens het ontwerp maakt de verdediger eerst zijne verschijning in de eerste zitting van den krijgsraad. Welk gegrond bezwaar bestaat er, hem — indien hij dat verkiest — reeds toegang te verleen tot de zittingen van het gerechtelijk onderzoek, mits hij daar niets anders doet dan hooren, zien (en, zoo hij wenscht, aauteekeningen maken), maar zwijgen. Wordt die toegang op deze voorwaarde verleend, dan kan het gerechtelijk onderzoek daardoor toch in geen enkel opzicht bemoeilijkt worden. Waar de verdediger in de burgerlijke strafvordering zich bij het hoofd- of mondeling onderzoek, dat aan den beslissenden rechter de gegevens moet verschaffen voor zijn oordeel, kan doen gelden, daar wordt hij in de militaire rechtspleging zelfs niet als toehoorder geduld bij de gerechtelijke informatie of het schriftelijk onderzoek van officieren-commissarissen, waarvan de resultaten het hoofdmateriaal vormen voor de beslissing van den krijgsraad. Bij dit onderzoek kan te veel nadruk worden gelegd op hetgeen ter belasting van beklagde moet dienen, zonder dat de verdediger aanwezig is, om, zij het ook zwijgende, daarvan notitie te nemen, opteekenende al wat dienstig is om later op verlichtende omstandigheden of, na de aan beklagde en getuigen gerichte vragen en hunne daarop gegeven antwoorden gehoord te hebben, op de eenzijdigheid van dat onderzoek te wijzen. 't Is waar, dat alles kan ook later gebeuren, na lezing der stukken; maar dat is toch niet hetzelfde. Bij de gerechtelijke informatie zou de verdediger reeds persoonlijk kennis kunnen maken met getuigen. Wanneer hij daar hunne antwoorden hoort, zal zijn indruk daarvan soms een andere zijn dan wanneer hij later diezelfde antwoorden uit afschriften of extracten van het dossier leest. Wij weten reeds welke waarde persoonlijke indrukken ook voor hem hebben. Hij kan die indrukken wel is waar ook later opdoen, wanneer die getuigen ter terechtzitting van den krijgsraad worden gedagvaard, maar wanneer

hij hen reeds gedurende het gerechtelijk onderzoek heeft ontmoet en gehoord, zal hij wellicht van sommigen hunner geene verschijning vóór den krijgsraad wenschelijk achten, waardoor de zaak van zijn cliënt niet langer dan noodig is in behandeling behoeft te blijven en zodoende in diens belang wordt gehandeld. Ik denk wel, dat er, om redenen van practischen aard, meermalen verdedigers zullen gevonden worden, die van de vrijheid geen gebruik wenschen te maken, de door officieren-commissarissen afgenomen verhooren bij te wonen : doch deze omstandigheid mag nimmer de reden zijn, dat de door mij bedoelde uitbreiding der rechten van de verdediging achterwege bleef. Zoo doende laadt de militaire overheid tegenover het publiek den schijn op zich, dat zij die uitbreiding ongaarne ziet. Binnen de grenzen van het bereikbare moet het van militaire zijde den verdediger zoo gemakkelijk mogelijk worden gemaakt, opdat zich ook in niet-militaire kringen spoedig de overtuiging vestige, dat aan de rechten van den beklaagde in alle opzichten tegemoet wordt gekomen.

3°. *De lezing der processtukken door de leden van den krijgsraad vóór het wijzen van vonnis.* Het heeft mij verwonderd, dat dit onderwerp heden avond slechts incidenteel ter sprake is gekomen. Indien mijn geheugen mij niet bedriegt, hoorden wij 36 jaren geleden, in een der voordrachten van Prof. Dr. A. A. VAN HEUSDEN over Militair Recht, aan de Kon. Mil. Academie, als één der plichten van de leden van een krijgsraad opsommen : lezing der stukken. Zeer goed herinner ik mij, dat toen ik in Indië als jong 2e luitenant voor het eerst in een krijgsraad zitting zoude nemen en om lezing der stukken verzocht, men mijne vraag bijna als eene ongepaste aardigheid beschouwde. Zoo lang ik in het Indische leger heb gediend, was het mij steeds een gruwel, als lid van een krijgsraad. alléén na het hooren voorlezen der processtukken door den auditeur-militair, de qualificatie van het door beklaagde bedreven feit en de hem te geven straf te moeten uitspreken. Men vergete niet, dat dat voorlezen soms geschiedde zonder kennis van lezen, maar op de wijze, waarop griffiers eedsformulieren

ten gehoor brengen, waardoor de aanvechtingen om in Morphous' armen te vliegen, groot werden in krijgsraadlocalen als die te Batavia, Semarang, Soerabaja, Bandjermasin, Pontianak, Palembang en Kota-Radja, waar de thermometer tegen het middaguur vaak 80° F. en hooger wees. De eisch, dat bij de wet worde bepaald, dat ieder lid van den krijgsraad de processtukken, vóór het wijzen van vonnis, moet lezen en gedurende 1 × 24 uren onder zijne berusting mag hebben, is een billijke 1) Men denke eens aan zaken van ontrouw en kwade administratie, die niet zoo gemakkelijk te volgen en te verwerken zijn als die betreffende feitelijke insubordinatie en desertie. Vertrouwt men het niet, den bundel processtukken ter lezing aan huis der leden van den krijgsraad te doen brengen, dan zouden deze verplicht moeten worden van die stukken in de militaire auditie kennis te nemen. Art. 203 R. L. zal dan anders gewijzigd moeten worden dan volgens het regeeringsontwerp.

Wat ik naar aanleiding van het belangrijke, dat ik gehoord, en het vele dat ik geleerd heb in deze vergadering, nog in het midden wenschte te brengen, zal ik, met het oog op den tijd, niet kunnen uitspreken. Mij rest dus slechts, deze vergadering te sluiten, maar ik kan dat niet doen zonder een woord van hulde en van erkentelijkheid te doen hooren, misschien — op grond van mijne in eene bepaalde richting geleide overtuiging — volgens sommigen ook al niet onbevooroordeeld. Welnu, laat mij zeggen, dat die richting bij mij slechts beheerscht wordt door de omstandigheid, dat ik voor het heden avond hier behandelde vak altijd véél gevoeld heb. Met dat gevoel in de eerste plaats en overigens met al het »vooroordeel'', dat aan mij kleven mocht, schroom ik niet, den Heer VAN DIJK,

1) Dat die eisch ook — en nog meer — voor de krijgsraden te velde moet gelden, spreekt van zelf. Wat het zeggen wil, te moeten vonnissen zonder lezing der processtukken, kan ons o.m. leeren de „Verzameling der merkwaardigste vonnissen, gewezen door de krijgsraden te velde in de Zuider- en Ooster-afdeeling van Borneo gedurende de jaren 1859—1864." (Batavia, Landsdrukkerij 1865).

vóór alles, mijn eercsaluut te brengen voor zijne zakelijke, in ons Orgaan opgenomen verhandeling en de bekwame wijze, waarop hij het daarin ingenomen standpunt in het debat van heden avond verdedigd heeft. In de tweede plaats breng ik den dank van het Bestuur over aan allen, die aan de uitnoodiging gevolg hebben willen geven om deze vergadering met hunne tegenwoordigheid te vereeren. Het spijt mij, dit niet van deze plaats rechtstreeks en mondeling te kunnen doen aan Prof. Mr. H. VAN DER HOEVEN, sedert veertig jaren aan de spits staande van de strijders voor de herziening van ons Militair Recht, doch die, te Leiden woonachtig, deze vergadering niet tot het einde heeft kunnen bijwonen. Ten slotte dank ik de Heeren P. P. C. COLLETTE, KOOLEMANS BELJNEN, NYPELS en Mr. F. A. VAN ENGEN, voor de hooggewaardeerde wijze, waarop zij aan de inleiding en wording, de ontwikkeling en het verloop van het debat hunne talentvolle krachten hebben willen wijden!

Thans sluit ik deze vergadering. 1)

---

1) Hetgeen ik nog had willen zeggen, kwam op het volgende neer:

4°. *Het griffierschap.* Ik acht de instelling daarvan zelfs bij de voorgedragen partjeele herziening der Rechtspleging bij de Landmacht noodzakelijk en de motieven, die de Heer VAN DIJK aanvoert om bij die herziening in de leemte te berusten, niet afdoende. Er is van regeeringszijde geweest op „eventueel” overwicht van officieren-commissarissen, maar van het onbetwistbaar overwicht van den auditeur-militair werd niet gerept. Het komt mij voor, dat met de verschijning van den verdediger in het militair rechtsgeding, de auditeur-militair buiten de raadkamer moet blijven en hier door een griffier moet worden vervangen, wien o. m. het ontwerpen der vonnissen behoort te worden opgedragen. Natuurlijk moet de griffier een niet te jeugdige jurist zijn.

5°. *Een jurist, lid van den krijgsraad,* zooals de Heer COLLETTE voorstelt, acht ik niet gewenscht. In de behoefte aan juridische adviezen in raadkamer kan een rechtskundige griffier voldoen. Stelt het officierskorps er prijs op, dat de rechtspraak in zijne handen blijve, dan moet het niet de eerste schrede zetten op een weg, die leiden kan tot het ontstaan van een mentor met gróoter overwicht dan dat van den auditeur-militair onder het bestaande régime, maar moet het, door het opdoen van méér rechtskennis in de eerste plaats, geprikkeld worden, te toonen, dat de rechtshanteering ook zonder hulp van dien mentor in zijne handen veilig is.

6°. *Welke officieren alleen voor benoeming tot officier-commissaris en lid*

van een krijgsraad in aanmerking kunnen komen. Bij de instelling van eenjarige krijgsraden verzetten de belangen van den dienst er zich tegen, dat daarvoor in aanmerking komen: 1. officieren op bureaux werkzaam en van staven en diensten, zooals officieren van den Generalen staf; 2. officieren der Intendance en der Militaire administratie; 3. officieren van den Staf der Genie; 4. officieren werkzaam bij het Militair Onderwijs en andere militaire instellingen of inrichtingen; 5. officieren van gezondheid, militaire paardenartsen en militaire apothekers. De belangen van den dienst brengen dus mede, dat alléén wat men noemt troepenofficieren voor eene benoeming tot officier-commissaris en lid van een krijgsraad in aanmerking kunnen komen; maar indien de Heer COLLETTE het zitting nemen van officieren van den Geneeskundigen dienst in gerechtelijke informatiën en krijgsraden verkeerd vindt, omdat zij geene waarborgen aanbieden van voldoende bekend te zijn „met de eischen der discipline en met de eigenaardigheden der militaire samenleving”, dan antwoord ik, dat onze officieren van gezondheid en onze militaire paardenartsen van die eischen en die eigenaardigheden toch altijd meer weten dan de door hem — voor elken krijgsraad *een* — gewenschte civiele juristen als rechter. Een der bekwame Indische auditeurs-militair, Mr. C. P. K. WINCKEL, schreef in zijn „Gids voor officieren en onderofficieren van het Nederlandsch Oost-Indisch leger bij de uitoefening der militaire rechtspleging in tijd van vrede,” dat onze officieren van den Geneeskundigen dienst zoowel als officier-commissaris en als lid van een krijgsraad „in vele gevallen door hunne eigenaardige kundigheden goede diensten kunnen bewijzen, en de classieke opleiding, die vele officieren van gezondheid hebben ontvangen, hen bij uitstek geschikt maakt, als tegenwicht voor den auditor te dienen.” (1871)

7°. *Tweede luitenant niet benoembaar tot officier-commissaris en tot lid van een krijgsraad.* Ik zie in de benoembaarheid geen bezwaar van beteekenis. Het beroep op de leeftijds grens van kantonrechters gaat m. i. niet op. Deze zijn geheel op zichzelf staande rechters, terwijl de verantwoordelijkheid van den tweeden luitenant, krijgsraadlid met die van 4 anderen, ouder in dienst en hooger in rang moet gedeeld worden. Ik wijs er op, dat in het Indische leger gewichtiger betrekkingen dan die van lid van een krijgsraad en officier-commissaris gevonden worden, waarvoor men een tweeden luitenant alleszins mondig acht. Ik noem in de eerste plaats op de betrekking van postcommandant. Hoe vaak zal een tweede luitenant niet tijdelijk op moeten treden als compagnies- of detachementscommandant? In beide gevallen krijgt hij de bevoegdheid tot het opleggen van disciplinaire straffen, dat vrij wat moeilijker is dan als jongste lid in een krijgsraad te zitten.

BIJLAGE I.

NOTA van den Heer J. J. C. VAN DIJK.

Slechts worde hier opgenomen eene enkele toevoeging aan hetgeen bij de discussie reeds door mij in het midden werd gebracht, benevens een kort woord omtrent een paar punten, die met het oog op den tijd geheel onbesproken moesten blijven.

Op gevaar af, dat de zaak zelve voor belangrijker wordt aangezien dan zij inderdaad is, kom ik in de eerste plaats even terug op het niet toelaten van bepaalde categorieën van militairen tot de openbare terechtzittingen van den krijgsraad, wanneer een meerdere voor dat college terecht staat; en wel omdat die zaak verband houdt met de begrippen omtrent militaire tucht. Uit hetgeen ter verdediging van die bepaling door den Kolonel KOOLEMANS BEIJNEN is aangevoerd, blijkt dat voornamelijk de benadeeling van de krijgstuicht wordt gezocht in de vermindering van het prestige van den betrokken meerdere tegenover de minderen, die persoonlijk zijne vernedering hebben gezien (want immers uit de dagbladen kunnen *alle* minderen de »onthullingen» met de uiterste nauwkeurigheid vernemen): wel wordt onmiddellijk toegegeven, dat de meerdere zelf in de eerste plaats de tucht heeft benadeeld, maar toch moet ook deze meerdere in den oorlog zijne minderen aanvoeren, zoodat zijn prestige zoo hoog mogelijk moet worden gehouden. — Tien tegen één echter, dat die meerdere in den oorlog niet de minderen zal aanvoeren, die persoonlijk de »onthullingen» hebben gehoord, maar in den regel slechts dezulken, die de zaak uit de dagbladen hebben kunnen vernemen; daarvoor treft dus de bepaling geen doel. En wat betreft zijn prestige bij de opleiding van zijne ondergeschikten, wat dunkt u van eene compagnie, waarvan de minderen zeggen: »Jongens, vandaag

krijgt de onwe er van langs, dat moeten wij gaan hooren"; daar is ten aanzien van de tucht niet veel meer te bederven! Die toestand is slechts mogelijk, wanneer tuchthandhaving synoniem is met dwang; van prestige kan dan nauwelijks sprake zijn en dat begrip behoort te worden gesubstitueerd door: macht om te dwingen; die macht zal ook wel toereikend zijn om de dwangformule te blijven toepassen, al hebben alle minderen den meerdere in de diepste vernedering gezien.

Vragen we ons af, in hoever er verband bestaat met de tucht, wanneer de meerdere handelingen heeft verricht, die tot »onthullingen" voor den strafrechter aanleiding geven, dan moet het antwoord zijn: die meerdere is oorzaak, dat de gevoelens van eerbied, die de mindere tegenover den meerdere moet bezitten, verzwakt worden; dat zal in de eerste plaats den betrokken meerdere zelf betreffen, maar zal zich ook onwillekeurig eenigermate uitbreiden tot den meerdere in het algemeen. En wanneer we nu onder tucht mogen verstaan het samenstel der beginselen en regelen, die in een bijzonderen kring moeten gelden, zal die kring aan zijn doel kunnen beantwoorden, welke dus in het doel van dien kring hun oorsprong en bestaansgrond hebben, dan ligt het voor de hand, dat verzwakking van den eerbied als bovenbedoeld benadeeling der tucht is in den bijzonderen militairen kring; immers de eerbied van den mindere tegenover den meerdere (niet alleen het uitwendig betoon daarvan, ja dat zelfs niet in de eerste plaats) is een der beginselen van de militaire tucht. De meerdere alzoo heeft de krijgstucht benadeeld en waar is nu een middel tot redres te vinden? In eene verbodsbepaling als in het Ontwerp? Ik zie een klein struisvogeltje. De verzwakking van den eerbied blijft bestaan, onverschillig of de mindere de onthullingen hoort, dan wel alleen daarvan in de dagbladen leest; het beletten om te *hooren* is dus geen middel tot redres. Waar deze of gene mindere eene onwaardige vreugde mocht gevoelen, dat daar een meerdere, *zijn* meerdere, wordt ten toon gesteld, daar zal hij zijn gevoel kunnen streelen ook door lectuur.

De zaak is *bekend*. De eerbied voor *dien* meerdere kan niet — zelfs niet in schijn — door lapmiddeltjes worden opgehouden: hij zelf zal aan de minderen moeten toonen, dat hij nog eerbied waardig is, of wel, is de zaak van zeer ernstigen aard, dan zal in het belang van den militairen kring een tuchtmaatregel van zuivering, het ontslag, moeten worden toegepast. De benadeeling der tucht *in het algemeen*, hierboven genoemd, zal worden ondervangen, wanneer bij den mindere het volle vertrouwen bestaat — niet geschokt door eenige uitzonderingsbepaling — dat ook de meerdere onderworpen is aan het recht in zijn vollen omvang, dat eerbied voor het recht staat boven belang, al heet dat belang ook: eerbied voor den meerdere. — Het bestrijden van deze uitzonderingsbepaling is daarom echter nog geen betoog, dat de aanwezigheid der minderen ter terechtzitting zooveel mogelijk moet worden bevorderd.

En is dat alles nu slechts »graue Theorie”, en geeft de praktijk van het militaire leven inderdaad andere lessen, zooals de Heer COLLETTE aanvoert? Op dit bijzondere terrein heeft de praktijk bij ons natuurlijk dergelijke lessen nog niet kunnen geven; op ander terrein dan wel? Wil dat zeggen, dat de militair belust is — men zie de zoeven nogmaals ten tooneele gevoerde compagnie — persoonlijk de openbare vernedering van zijn meerdere bij te wonen? Dan wordt daarmede een scherp oordeel uitgesproken over de heerschende tucht; dan wordt daardoor een algemeen gemis aan eerbied voor de meerderen verondersteld; maar dan ook verdienen de meerderen geen eerbied, want deze wisselwerking is toch niet enkel theorie?

Dat aan den meerdere in het bijzijn van minderen zoo weinig mogelijk aanmerkingen moeten worden gemaakt, is volkomen juist, maar dat is eene gansch andere zaak; hooger staat in het oog van den mindere de meerdere, die gene aanmerkingen ontvangt. Het blijft dan den mindere in den regel onbekend, dat er aanleiding was den meerdere eene aanmerking toe te dienen, terwijl daarentegen de »onthullin-

gen" voor den rechter door de openbaarheid der terechtzitting van algemeene bekendheid worden.

Eindelijk eene opmerking van uitsluitend practischen aard: er zal in den regel wel zeer weinig gelegenheid zijn voor de militairen om de terechtzittingen van den krijgsraad bij te wonen, waardoor het bezwaar van de voorstanders der uitzonderingsbepaling inderdaad weinig meer dan theorie zal zijn. Omgekeerd zal wellicht hetzelfde worden aangevoerd tegen het wegvallen der bedoelde bepaling, maar dan mag toch gezegd: volle erkenning van het beginsel der openbaarheid zal het vertrouwen verhoogen in den arbeid der militaire justitie.

Naar aanleiding van het betoog van den Heer VAN ENGEN, dat niet de plaatselijke of garnizoenscommandant behoort te beslissen over de verwijzing naar den krijgsraad — welk betoog kan worden doorgetrokken tot den bevelhebber in de Militaire Afdeelingen — maar dat deze bevoegdheid behoort aan den korps- of liever aan den divisie-commandant, maakte ik reeds bij de discussie de opmerking, dat opdracht der functie aan den »bevelhebber" mij uit een practisch oogpunt meer gewenscht voorkomt. Niet alleen met het oog op den omvang der werkzaamheden, maar ook met het oog op inkrimping van het aantal krijgsraden tot drie, waarvan ieder arrondissement zich zou kunnen nitstrekken over eene Militaire Afdeeling. Bestaat hiertegen inderdaad als overwegend bezwaar, dat de »bevelhebber" geen troepencommandant is, en dus niet verantwoordelijk is voor de krijgstucht in een bepaald gedeelte der krijgsmacht? M. i. bestaat dergelijk bezwaar niet. Wij hebben toch niet de bijzondere tucht in korps *A* of *B*, maar er is slechts één krijgstucht, omdat in alle onderdeelen van den bijzonderen militairen kring dezelfde plichtsbetrachting wordt geëischt. Daarom ook kon eene gemeenschappelijke Wet op de Krijgstucht voor land- en zeemacht worden samengesteld, »als het ware het symbool van de éénheid van tucht, die bij de geheele krijgsmacht moet heerschen". Zoowel door toepassing van het militair strafrecht als van het militair tucht-

recht geschiedt handhaving der tucht; het is dan ook slechts de vraag of de autoriteit, die voor de keuze tusschen strafrechtelijke en tuchtrechtelijke afdoening wordt gesteld (natuurlijk alleen in de bij de wet toegelaten gevallen), de eischen der tucht weet te beoordeelen. Daarom mag de beslissing slechts berusten in handen der *militaire* autoriteit, maar of deze nu Divisie-commandant of Bevelhebber heet, is m.i. vrij onverschillig. Het geeft dan ook volstrekt geene dwaze verhouding, wanneer de korpscommandant oordeelt, dat verwijzing naar den krijgsraad moet plaats hebben, en de »bevelhebber» beslist, dat de zaak aan de krijgstucht worde overgelaten. Wordt in dat geval de tucht dan *niet* gehandhaafd? Of kan de korpscommandant zich dan van de verantwoordelijkheid voor de krijgstucht in zijn korps ontslagen achten? Welk verschil zal het voor den korpscommandant en voor de tucht maken, of de »bevelhebber» dan wel de divisiecommandant dergelijke beslissing neemt? Het resultaat is toch volkomen hetzelfde.

Inderdaad, het wil mij niet gelukken de noodzakelijkheid in te zien der vereeniging van »Kommandogewalt» met de bevoegdheid tot verwijzing naar den krijgsraad.

Waar de Heeren COLLETTE en VAN ENGEN beiden van oordeel zijn, dat de garnizoenscommandant bij deze partieele herziening der R.L. kan worden uitgeschakeld, daar meen ik, dat daaraan groote bezwaren verbonden zullen zijn, voornamelijk met het oog op het gerechtelijk onderzoek — de informatie voor officieren-commissarissen — waarbij de garnizoenscommandant eene belangrijke rol vervult. Wanneer dit mocht worden ondernomen, benevens het invoegen van een rechtsgeleerden griffier in de organisatie der militaire justitie, dan zal de herziening allicht zoodanigen omvang verkrijgen, dat van partieel geene sprake meer kan zijn; het doel — *spoedige* wegneming van een aantal hoofdfouten der militaire procedure, in afwachting van algeheele herziening — zal dan waarschijnlijk worden gemist.

De officier als verdediger heeft heel wat critiek uitgelokt.

Bij hetgeen in mijne verhandeling daaromtrent is gezegd, zou ik slechts dit willen voegen: De onafhankelijkheid van den officier als verdediger wordt door den Heer VAN ENGEN ontkend en daarmee zou hij dus zijn veroordeeld; de Heer COLLETTE daarentegen heeft van die onzelfstandigheid niets gemerkt, noch van het lid van den krijgsraad, noch van den verdediger (voor een raad van onderzoek). Zoo optimistisch als de Heer COLLETTE ben ik ten aanzien van dit punt volstrekt niet; echter meen ik, dat de practijk het correctief zal geven. De verdediging is den officier niet als verplichting opgelegd; vrijwillig zal hij zijne taak aanvaarden, d. w. z. wanneer hij zich daartoe bekwaam en geschikt acht en zich bewust is van eene zelfstandigheid, die niet schroomt aan den rechtsstrijd deel te nemen, ook al moet hij zich daarbij plaatsen tegenover zijne meerderen. Wie graag zelfs den schijn van een conflict vermijdt, zal nimmer als verdediger zich beschikbaar stellen.

Waar de Heer VAN ENGEN betwijfelt of toevoeging van advocaten zal kunnen plaats hebben, aangezien te voorzien is, dat slechts weinigen zich beschikbaar zullen stellen (tenzij een minimum-honorarium van Staatswege worde gegeven), daar zou men mogen verwachten, dat toevoeging van een officier als verdediger dankbaar zou zijn aanvaard, al wordt dergelijke verdediging dan ook als minderwaardig beschouwd.

Het komt mij voor, dat zoowel de Heer COLLETTE als de Heer VAN ENGEN aan het derde lid van het voorgestelde art. 129b R.L. eene minder juiste uitlegging geven; als verdediger kunnen worden gekozen of toegevoegd de officieren, benoembaar tot lid van den krijgsraad of tot officier-commissaris, en voorts advocaten, binnen het Rijk de practijk uitoefenende. Wanneer nu een der reserve-, militie- of landweerofficieren, die ingevolge het voorgestelde art. 132 R.L. geen lid van den krijgsraad mag zijn, wel practiseerend advocaat is, dan zal hij toch wel degelijk uit dien hoofde als verdediger mogen optreden. Men is niet uitgesloten omdat men reserve-, militie- of landweerofficier is, maar omdat *in het algemeen* van deze officieren niet voldoende geschiktheid mag worden ver-

ondersteld; blijkt die geschiktheid wel te bestaan uit anderen hoofde, d. w. z. is bedoelde officier tevens advocaat, dan bezit hij als zoodanig de bevoegdheid. Deze opvatting is m.i. in overeenstemming met geest en letter der bepaling.

De Heer NYPELS heeft eindelijk nog twee bezwaren tegen den officier-verdediger in het midden gebracht; vooreerst zal de beklagde practisch in zijne keuze beperkt zijn, wanneer de officier hem zijne diensten aanbiedt, welke hij dan niet durft weigeren; ten andere zal het vertrouwen van den mindere in zijne meerderen niet verhoogd worden, integendeel, wanneer de verdediging niet het gewenschte resultaat heeft gehad. Wat het eerste aangaat, de officier zal zich *niet* moeten aanbieden, juist om den mindere volle vrijheid te laten; het zou met dezen als met andere »aangeboden diensten» gaan. Zooveel zelfbeperking mag toch van den officier wel worden verondersteld. En wat het tweede betreft, wanneer inderdaad de mindere, die door zijn superieur wordt bijgestaan in dikwijls zeer moeilijke omstandigheden, in stede van dankbaarheid, wrevel gevoelt omdat niet alles werd verkregen, wat hij verlangde, dan is die mindere niet waard hetgeen voor hem werd verricht. *Die* mindere zal nooit een vast vertrouwen op zijne meerderen hebben, want elke nietigheid zal in staat zijn dat vertrouwen te schokken.

Voor het lid van den krijgsraad geldt, voor zoover de vraag der zelfstandigheid betreft, vrijwel hetzelfde als voor den officier-verdediger; wel zullen de leden van den krijgsraad worden benoemd, zoodat in letterlijken zin van het vrijwillig vervullen dier functie niet kan worden gesproken, maar het meer permanente karakter der krijgsraden brengt mede eene keuze tot lid uit hen, die zich vrijwillig op de rechtsstudie hebben toegelegd. De factor »bekwaamheid» zal op den voorgrond treden en bij administratieve regeling zullen voorloopig de eischen kunnen worden geformuleerd, waaraan ieder te benoemen lid van den krijgsraad moet voldoen. Wie alweer den schijn van een conflict wil vermijden, zal die vrijwillige

rechtsstudie aan anderen overlaten en de kans op eene benoeming tot lid van den krijgsraad ontloopen.

Het stellen van eene leeftijdsgrens voor dat lidmaatschap naast de reeds in het Ontwerp opgenomen eischen, zal wellicht in zeer bijzondere gevallen enig nut kunnen hebben, maar de te stellen eischen van bekwaamheid zullen overigens wel het correctief geven voor eventueele benoeming van jeugdige officieren.

De opmerking moge hier ten slotte plaats vinden, dat de studie in het recht door meerdere officieren aan onze geheele krijgsmacht ten goede zal komen, niet alleen in de rechtspraak, maar ook daarbuiten. Allerlei begrippen zullen daardoor worden gezuiverd; grenzen kunnen scherper worden getrokken, waardoor overschrijding der grenzen zal worden beperkt; de uitoefening van het tuchtrecht zal belangrijk in degelijkheid winnen; enz. Wel wordt door den Heer VAN ENGEN opgemerkt, dat de prikkel tot dergelijke studie ontbreekt, omdat de voordeelen zich laten wachten en de nadeelen overwegend zijn, maar dan waag ik het op mijne beurt optimist te zijn. Ik geloof, dat er velen zullen worden gevonden, die tot de studie bereid zijn, wanneer daartoe gelegenheid en middelen worden gegeven, onafhankelijk van later te verkrijgen voordeelen. Dat neemt niet weg, dat een prikkel te meer door bijzondere aanmoediging van Regeeringswege in het belang der militaire rechtspraak, in het belang der krijgsmacht zal zijn.
